

"En Tehlikeli Fikir?"

Transhümanizm Üzerine İslami Müzakereler

Anke Iman Bouzenita¹

Çeviri: Nursena Çetingül, Handenur Koldaş

<https://dergipark.org.tr/download/article-file/614122>

“Her nefis ölümü tadacaktır.” (Kuran-ı Kerim 3:185)

VS

“Yaşlanma, tedavi edilebilen bir hastalıktır.” (ZoltanIstvan)^(*)

ÖZ

Bu makale, transhümanist akımın bakış açılarını ve bunların entelektüel ve biyoetik çıkarımlarını İslami bir perspektiften tartışmaktadır. Transhümanizme ve onun bazı varyasyonlarına bir girişten sonra bu çalışma, transhümanist düşüncenin altında yatan varsayımları ele almaktadır: Beden-akıl-ruh kompleksinin sözde yokluğu ve insanlığın iradi evrimi fikri. Daha sonra, iyileştirme ve beden modifikasyonu kavramlarını teknolojik, farmakolojik ve genetik bir düzlemde İslami bakış açısından tartışmaya devam etmektedir. Sonuç kısmında ise çalışma, “iyi yaşam” düşüncesini konu edinmektedir. Makale, transhümanizmin yeni bir fikir olmayıp aksine teknolojik açıdan desteklenmiş distopik kisvede eski fikirler yığını olmasına ve transhümanizmin ve İslamiyet’in ilkelere arasında çok temel bir düzeyde ayrılıklar olmasına rağmen, etkileri ve yansımaları küresel olarak hissedileceği için Müslümanların bunun gidişatının farkında olması gerektiği sonucuna varmaktadır.

Anahtar Kelimeler

• Transhümanizm • İslami biyoetik • İradi evrim • İyileştirme • Sonsuz yaşam • Makâsıd-ı şerîa • İslami dünya görüşü

¹ **Mektup adresi:** Anke Iman Bouzenita (Doç. Dr.), İslami İlimler Bölümü, Eğitim Fakültesi, İslami Biyoetik Araştırma Grubu Başkanı, Sultan Qaboos Üniversitesi, Maskat, Umman. E-posta adresi: bouzenita@squ.om

Bu makaleye atf yapmak için: Anke Iman Bouzenita, “The Most Dangerous Idea?” Islamic Deliberations on Transhumanism,” *darulfunun ilahiyat* 29/2, (Aralık, 2018): 201-228. <https://dx.doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0031>

^(*) ZoltanIstvan (1973), Amerikalı gazeteci, girişimci ve Transhümanist. Transhümanistik temalarda makaleler yazmaktadır. Ayrıca National Geographic Channel’da muhabir olarak çalışmış ve ateizm hakkında bloglar yazmaktadır. The Transhumanist Wager adlı felsefi bilim kurgu romanının yazarıdır. (*Çevirmenin Notu*)

"En Tehlikeli Fikir?" Transhümanizm Üzerine İslami Müzakereler

Nörobilim, biyomühendislik, siborgizm, nanoteknoloji, insan-makine arayüzü, zihin yükleme, iyileştirme, iradi evrim, teknolojik tekillik, yeni insan ırkı: Transhümanizm; "en tehlikeli fikir" midir?

Trans ya da post-hümanizmle bağlantılı fikir ve hareketler çok yönlüdür. Akıl almaz teknolojik gelişmeler ve öngörülemeyen olasılıkların dünyası olan bu globalleşen dünyada, son on yılda zoraki ortaya çıkarılan bu (fikir ve hareketler) büyük ölçüde, Klasikten Çağdaşa (postmodern), Batı düşüncesinde yerleşmiş olan, belli başlı felsefi bilmece ve varsayımları kullanır.

İzole bir tarzda, yalnızca belli başlı anahtar kelimelere ve bakış açılarına bağlı kalınarak Transhümanizm ve onun diğer versiyonları, İslami bir açıdan tartışılmaz. Transhümanizmin farklı versiyonlarını, daha ziyade dünya görüşünü temel alan arka plan ve nihai çözüm tartışması bağlamında değerlendirmek gereklidir. O yüzden bu makale, daha bütüncül yaklaşabilmek adına, transhümanizmin belli başlı görünüşleriyle ilgili olan salt biyoetik kaygıları analiz etmenin ötesine, transhümanist ve İslami düşünceleri karşı karşıya getirme girişimine kadar gidebilir. Bu İslam ve bilim arasındaki ilişkiyi tartışan bir makale değildir. Bazılarının düşüncesinin ve yazdığının aksine, İslam ile bilim arasında başlangıçta bir önyargı olmadığı için, ikisi arasında bir uzlaşmaya varmaya da gerek yoktur. Şu anda, herhangi bir konuda uzman olan kimselerin İslami İlimleri ihmal ettiği gibi, İslami İlimlerde uzman olan kimseler de bilimi ihmal ediyor. Aradaki bu uçurumu kapatmak için yapılan pek çok girişime rağmen, bugün İslam dünyasında bilimle ilgili olan söylemlerde aynı görüş hâkim olmaya devam ediyor. Fakat bu makalenin ilgi alanı bu değildir. Bundan ziyade sorumuz şu: Transhümanizmin vaatleri her ne kadar bilim ve modernitenin propagandası altında olsa da, rasyonel ve bilimsel olarak ne kadar doğrulanabilir ve uygulanabilir? Ve dünya görüşlerindeki bu farklılıklar, İslami perspektiften kabul edilen ve edilemeyen şeylerin sınırını nasıl belirler?

Transhümanizm: Tanımı ve Geçmişi

Modern transhümanizmin entelektüel temellerinin çoğu ne yenidir, ne de şaşırtıcı. İnsanın "iyileştirilmesi" fikri, yaklaşım, hedef ve uygulama yollarındaki farklılıklarla beraber, insanlık² kadar eskidir. Modern çağda bu düşünce, öjeni ve Sosyal Darwinizmi beraberinde getir-

² Alexandra M. Franco, "SymposiumArticle: TranshumanBabiesand Human Pariahs: GeneticEngineering, Transhumanism, SocietyandtheLaw," Children's Legal RightsJournal 37, no. 2 (2017): 191.

miştir. Bu "iyileştirme arayışı"³ son on yılda bilimsel araçların gelişmesiyle önemli ölçüde değişti. Bu hareketin entelektüel öncüleri; insanlık kavramını geçici (transit) bir aşama⁴ olarak tanımlayan yıldız Nietzsche (ö.1900), Darwin evrimciliğini şiddetli bir şekilde desteklediği için "Darwin'in Köpeği" lakaplı Thomas Henry Huxley (ö.1895)'dir. Transhümanist vizyonun distopik bakış açılarını öngören bir kitap olan "Cesur Yeni Dünya"nın yazarı, torun Aldous Huxley (ö.1963) gibi, Huxley ailesinin diğer üyeleri de transhümanizmle ilişki kurmaları açısından dikkate değerdir. Biyolog olan ve İngiliz Öjenik Derneği üyesi torun Julian Huxley (ö.1975) ise, 1957'de "transhümanizm" terimini ilk kullanan kişi gibi görünüyor.

Huxley 1957 tarihli "Yeni Şarap için Yeni Şişeler" isimli makalesinde şunu açıklıyor:

İnsan türü, isterse, kendisini aşabilir –Sadece arada sırada değil. Burada bir kişi bir şekilde, başka bir yerde başka biri başka şekilde- ama insanlık olarak, bütünüyle... Bu yeni inanç için bir isme ihtiyacımız var. Belki de trans hümanizm işe yarayacaktır: İnsan insan olarak kalır, ancak insan doğasının yeni imkânlarını, yine insan doğası için keşfetmek suretiyle, kendisini aşarak...⁵

Modern trans hümanist hareket, 1990'larda FM-2030 (nam-ı diğer F.M.) gibi propagandacılarla ortaya çıktı: Esfandiary (Transhuman mısınız?), Nick Bostrom (David Pearce ile birlikte 1998'de Dünya Transhümanist Derneği'ni kuran; *Transhumanist Sıkça Sorulan Sorular, 1999 ve Transhümanist Düşüncenin Tarihi, 2004* kitaplarının yazarı), Max More (Transhümanizm: Bir Fütürist Felsefe), transhümanist sanatçı Natasha Vita-More ve James Hughes (Citizen Cyborg, 2004).⁶ Yaklaşımlarda ve toplumsal vizyonda farklılıklar olsa da, ortak transhümanist ilkeler; insan hastalıklarının ve ıstırabının ortadan kaldırılması, zekânın yükseltilmesi ve insanoğlunun ölümsüzlüğüdür.⁷ Akılda kalıcı bir slogan olan "Neden ölmeyi seçesin ki?" sloganı, buna bir örnektir. Ancak yine de bu fikir, transhümanist hareketin her grubu tarafından propaganda edilmez. Sorgner'in "ılımlı" transhümanizm yaklaşımı, bu (ulaşılamayacak) hedefi, ömrü uzatmak veya aşırı uzun ömürlülük için çaba göstermek olarak hafifletmiştir.⁸ Ronald Cole-Turner tarafından önerilen "teknolojik ölümsüzlük", "gerçek" veya "biyolojik ölümsüz-

³ Franco, "SymposiumArticle: TranshumanBabiesand Human Pariahs: GeneticEngineering, Transhumanism, SocietyandtheLaw," 192.

⁴ "SymposiumArticle: TranshumanBabiesand Human Pariahs: GeneticEngineering, Transhumanism, SocietyandtheLaw," 192

⁵ JulianHuxley, "Transhumanism," Ethics in Progress 6, no. 1 (2015): 12-16. doi: 10.14746/eip.2015.1.2. Tıpkı Basım: Huxley, Julian. New Bottlesfor New Wine (London: ChattoandWindus, 1957), 15

⁶ Bakınız: Franco, "TranshumanBabies," 193, Stefan LorenzSorgner, Transhumanismus. DiegefährlichsteIdee der Welt?!? (Freiburg im Breisgau: Herder, 2016), p. 24ff.

⁷ SeeFranco, "TranshumanBabies," 192f.

⁸ Sorgner, Transhumanismus, 33.

lük" tezine karşıdır. Zira yaşam, kazara olan bir ölümle (yaşlanmakla değil) veya evrenin yıkılmasıyla, pekâlâ sona erebilir.⁹

Kendi içinde felsefi, kültürel ve politik bir hareket olan transhümanizm, teknolojiyle yapılacak kökten bir değişim için, insan gelişiminin henüz erken bir aşamada¹⁰ olduğunu savunuyor. *Teknolojik Tekillik (Singularity)* kavramı, insan ve makinenin (veya yapay zekânın, AI) birleşerek öngörülemeyen olasılıklara yol açacağı zamandaki bir noktayı tanımlar. Transhümanist vizyonlar, biyolojik ve mekanik ya da fiziksel ve sanal gerçeklik arasındaki bütün ayrımların ortadan kaldırılmasını gerektirmektedir¹¹. Transhümanizm, teknolojiyi insanlığın kurtarıcısı olarak sunan ütopyik vizyonları nedeniyle, bir Teknoloji Dini olarak tanımlanmıştır.¹² Bu bağlamda, uzun ömürlülüğe ilişkin araştırma sonuçları, -yaşlanma sürecinin tamamen tersine çevrilmesi olan- sonsuz yaşam, sanki bir köşede bizi bekliyormuşçasına resmedilmektedir.¹³

Dikkate değer ve ileride daha geniş çaplı tartışılacak olan şey, mevcut üreme teknolojilerinin¹⁴ uygulanmasına da yansıdığı gibi, "transhümanizmin değer yargılarının toplumun kültürüne sirayet etmesi" meselesidir. Hareket, her ne kadar çağdaş çevrelerin çoğu tarafından kabul edilmese ve Batı haricindeki toplumlarda hiç tutulmasa da, şu günlerde (dünyaya) sosyal ve politik bir ajandayı dayatmaya çalıştığı için, kendisine dikkat edilmesi gerekiyor¹⁵. ABD'de başkanlık kampanyası yürüten Zoltan Istvan gibi transhümanistler, geleceğe dair bir ipucu verebilir. Francis Fukuyama, biyoteknoloji devriminin¹⁶ sonuçlarıyla ilgili yaptığı biyomuhafazakâr eleştirisinde, transhümanizmin uluslararası bir hale getirilmesinin ve siyasallaştırılmasının, egemen devletin altını oymada ve bireycilik, özgür irade ve hümanizm gibi ilkeleri

⁹ Hamid Mavani, "Islam- 'God'sDeputy: IslamandTranshumanism,'" in *Transhumanism and the Body. The World Religions Speak*, ed. Calvin Mercer and Derek F. Maher (New York: Palgrave Macmillan, 2014), 75

¹⁰ Susan Schneider, "Future Minds: Transhumanism, Cognitive Enhancement and the Nature of Persons," University of Pennsylvania: Neuroethics Publications (2008), 3.

¹¹ Bakınız: Ray Kurzweil, "Reinventing Humanity: The Future of Human-Machine Intelligence," *The Futurist* (March-April 2006): 39-40; 42-46.

¹² Andrew Pilsch, *Transhumanism. Evolutionary Futurism and the Human Technologies of Utopia* (Minneapolis: University of Minneapolis Press, 2017), 1-25

¹³ Örnek Olarak Bakınız: De Grey, Aubrey, "Radical Life Extension: Technological Aspects," in: *Religion and the Implications of Radical Life Extension*, edited by Calvin Mercer and Derek F. Maher, 13-24 (New York: Palgrave Macmillan, 2009); Pilsch, *Transhumanism*, interim.

¹⁴ Tüp bebek, suni ve yapay dölleme, doğum kontrolü, aynı cinsiyetten üreme gibi konular bu başlık altında incelenmektedir. (Çevirmenin Notu) bu konuda bakınız: Franco, "Transhuman Babies," 197; see also Roland Benedikter and Katja Siepmann, "'Transhumanism': A New Global Political Trend?" *Challenge* 59, no. 1 (2016): 47-59, and Philip Hefner, "The Animal that Aspires to be an Angel: The Challenge of Transhumanism," *Dialog: A Journal of Theology* 48, no. 2 (September 2009): 158-167.

¹⁵ Benedikter and Siepmann, "Transhumanism," 47

¹⁶ Francis Fukuyama, *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnological Revolution* (New York: Picador, 2003) and "Transhumanism", *Foreign Policy*, 23 Ekim 2009. <http://foreignpolicy.com/2009/10/23/transhumanism/>, compare Benedikter and Siepmann, "Transhumanism".

zayıflatmada payı olabileceğini ima etti ki bu, liberal bir bakış açısı için paylaşılmayacak türden bir söylemdir. Bu durum, kesinlikle transhümanizm hareketiyle artan bir kaygı ve endişeyi gözler önüne sermektedir.

Porter “hümanizm” teriminin akademik konuşma dilinde “tarihsel olarak muğlak bir tarzda hümanizm ile Aydınlanma arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran” gevşek kullanımını eleştirmektedir.¹⁷ Hem transhümanizm hem de post-hümanizm terimleri, bariz yanlış isimlendirmelerdir. Hümanizmin, insanı her şeyin merkezine alan, onu diğer her şey için bir ölçü yapan (Omniumrerum homo mensura est)¹⁸, bir dünya görüşü olduğunu dikkate aldığımızda -ister Aydınlanma Çağından önceki, ister sonraki anlamında kullanılsın- ne trans ne de post-hümanizm, bu yaklaşımın üstesinden gelemez. Yaratıcıyı ve O’nun ayrıcalıklarını inkar etmek, insanoğluna üstünlük namına tanrısal kararlardan bir pay verir. İnsan olmanın fiziksel ve zihinsel sınırlarını aşip insanüstü bir yapıya evrilmek gibi. İnsanlık ve hümanizm terimleri arasında bir kavram kargaşası var gibi görünüyor. Nihai amaçları; kuralların ve standartların kaynak ve öncülüğünü insanoğluna sabitlemeyip, haddi aşmak ve aslında (biyolojik) insan koşullarının üstesinden gelmek olduğu için, bu hareket için, "Trans-insanlık" veya "trans-insanoğlu" terimleri, daha açıklayıcı olabilir.

Transhümanizm ve Temel Varsayımları - İslami Bir Bakış

Transhümanizm, şu ana kadar İslam dünyasında akademik olarak pek tanıtılmamış, hatta hiç tartışılmamış gibi görünüyor.¹⁹ Bu kavramın transkripsiyonunu, yani Arap harfleriyle yazımını başarmaktan (ترانز هومانيزم) ziyade, "trans" ön ekinin karşılık geldiği, “ötesinde, arada, aşan” manalarını yakalamaktaki bariz zorluktan dolayı, yalnızca kendisini Arapçaya çevirmek bile güçtür. Google Translate, daha çok "geçiş halindeki insanlık" olarak yeniden tercüme edilen (الإند ساند بةال عابرة) kelimesini öneriyor, oysa insanın şu anki gelişim aşamasının "ötesinde", onun evriminin bir görünümünü yakalayabilmek için, (مابعد الإند ساند بة) olarak çevrilmesi gerekir. İslam dünyasının şu anda küresel bilgi üretiminin üreten ucu değil, alıcıda (tüketen) olduğu ve etki etmekten ziyade tepki verdiği doğru olsa da; bu hareketin temel ilkelerinin Müslüman çoğunluklar veya en azından İslami şekilde bir araya gelmiş kitleler tarafından hoş karşılanmadığını da anlamak gerekir. Bunun neden böyle olduğunu cevaplamaya çalışırsak, kendimizi direk tartışmanın ortasında buluruz.

¹⁷ AllenPorter, “Bioethics and Transhumanism,” Journal of MedicineandPhilosophy 42 (2017): 238

¹⁸ Latince bir tabir: “İnsan her şeyin ölçüsüdür.” (Çevirmenin Notu)

¹⁹ Müslümanların bulabildiğim az sayıdaki katkısı, Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlardan geliyor.

En başından beri, transhümanizmin en çarpıcı özelliği beden - zihin - ruh kompleksini inkar etmesidir. Ancak göreceğimiz üzere, çelişkili bir şekilde... Transhümanist vizyonun insan doğasına bakışı, tamamen materyalisttir. Ruhun ve ölümün sonsuz hayata çıkan bir geçit oluşunu yok saymak, bu fiziki hayatın bir gün mecburen sona ereceğini de yok saymayı getirir. Bu ölümsüz *dünyevi* hayatın teşvik edilmesi -ki en tehlikeli fikirdir-²⁰ insanlığın kendisi kadar eski olmasına rağmen, devrimci bir görüş olarak savunuluyor. İslami bir bakış açısıyla, transhümanizmin entelektüel tartışması (en azından bu kısım itibariyle) burada sonlanabilir.

Transhümanist literatürde, seküler Batı düşüncesindeki bazı temel sorunları ortaya çıkmıştır. Bunların arasında, insanı neyin oluşturduğunu tanımlayamama sorunu vardır. Bir insan nasıl tanımlanır? Bazıları bunu anlamak için hala Klasik Yunan düşüncesine başvururken; bazıları da bu muammanın çözümünü, psikolojideki kişiliğin kabul görmüş tanımları ve *human agency*²¹ kavramında, ya da insan DNA'sını insanlığın bir göstergesi olarak ele almanın şaşırıcı derecede zor olduğu bilimde -ki insan DNA'sı ile şempanze DNA'sı arasında büyük bir fark yoktur- bulmaya çalışıyor. Bu çerçeveler²² içerisinde transhümanizm üzerine bazı ilginç ve makul eleştiriler mevcut olsa da, insanı tanımlamak için insan düşüncesine dayanan tüm girişimlerin yanlış sonuçlanması muhakkaktır. Transhümanizme yapılan katkıların özü şu birkaç kelimedede toplanabilir: İnsanın kendisini doğru bir şekilde tanımlamaktan aciz kalması.

Seküler materyalist katkılardaki *beden-zihin-ruh* kompleksi için yapılan tanımlar, terminolojik eksiklikler kavramsal karışıklığa yol açtığından dolayı, sıkıntılıdır. Bu bilgiler ışığında, Qazi ve arkadaşları yakın zamanda çağdaş nöro-bilimsel söylemlerin felsefi temellerini analiz ettiler. Transhümanist felsefe; dualistlerin bağlı olduğu, “*Zihin* ya da *ruh*, müstakil bir tarzda ve gayrimaddi olarak, basitçe bedenden bir parçadır. Yani fiziksel beynin sınırları içinde konumlanmıştır.” anlayışını düzenlemiş olup, monist kategoride kabul edilebilir.²³

İslami dünya görüşü bu indirgemeciliğe katılmıyor. İslami bakış açısıyla, insanoğlunu insan yapan, şu kavramlardır; bir amaç için yaratılmış olması, yani Allah'a kulluk etmesi ve onun halifesi (yeryüzünde vekili) olması, kendisine şeref bahşedilmiş olması (Keremlilik; Andolsun ki; muhakkak Biz Âdemoğullarını çok şerefli kıldık. *İsra Suresi, 70. Ayet-i Kerime*), doku-

²⁰ Bakınız: Sorgner, Transhumanismus.

²¹ Felsefi bir terim: “*Human Agency*” Geniş bilgi için bkz: https://psychology.wikia.org/wiki/Human_agency (*Çevirmenin Notu*)

²² Schneider'a bakınız: “FutureMinds,” Franco, “TranshumanBabies,” and Agneta Sutton, “Transhumanism: A New Kind of Promethean Hubris,” *The New Bioethics* 21, no. 2 (2015): 117-127.

²³ Faisal Quazi, Don Fette, Syed S. Jafri, Aasim I. Padela (2018), “Framing the Mind-Body Problem in Contemporary Neuroscientific and Sunni Islamic Theological Discourse,” *The New Bioethics* 24, no. 2 (2018): 160.

nulmazlık hakkı (hürmet), yaptıklarından mesul olması, hesap verme yükümlülüğü, akl-ı selim²⁴, kişilik (nefs) ve ruh.²⁵ *Human agency* ve onun farklı aşamaları hukuki olarak “ahliyya (ehliyet)” terimi altında tartışılır. Her insan *vücub ehliyetine*²⁶, diğer bir deyişle, yalnızca insan olma meziyetinden ötürü değişmez bir takım haklara sahiptir. Eyleme geçme ve sorumlu olma ehliyeti (*ahliyyatü'l-eda*) ise (insanın) gelişmesine, mevcut şartlara ve aklın derecesine göre değişir. Dikkat edilmesi gereken önemli husus, ister doğal (uyku, bayılma, hastalık) hallerde, ister edinilmiş (sarhoşluk) hallerde olsun, (vücub ehliyetinin gereğince) kişinin haklarından hiçbir şekilde taviz verilmeyeceğidir.²⁷

İslami bakış, insanın uykudayken bedenini terk edip uyandığında geri dönen ebedi bir ruh ile donatıldığını belirtir. Ruhun, bedeni dönüşü olmadan terk etmesi ölüme işaret eder. Yalnızca Hesap Günü'nde, bedenin dirilmesiyle, insan ruhu ile beden yeniden birleşecektir. Ruh, ne insan zihni ile sınırlandırılarak ne de insan bedeninde konumlandırılarak tam anlamıyla açıklanamaz.

“Habibim! Sana ruhtan soruyorlar. De ki; Ruh, Rabbimin emrindedir. Size ise ilimlerden ancak pek az bir şey verilmiştir.” (İsra Suresi, 85. Ayeti Kerime)

İnsana nefis veya öz bahşedilmiştir; Kuran, nefsin yanıltıcı veya doğru yolu gösterici bazı potansiyellerinden bahseder (Şems Suresi, 7-8. Ayet-i Kerimeler). Kötülüğü emreden nefis (*nefs-i emmare*) (Yusuf Suresi, 53. Ayet-i Kerime), kınayan nefis (*nefs-i levvame*) (Kıyamet Suresi, 2. Ayet-i Kerime), huzura eren nefis (*nefs-i mutmainne*) (Fecr Suresi, 27. Ayet-i Kerime). Nefs

²⁴ Yazarın kullandığı “*soundmind*” tabiri, burada *akl-ı selim* olarak tercüme edilmiştir. (*Çevirmenin Notu*)

²⁵ Bu noktada Müslüman alimlerin ruhun, bedenin ve zihnin doğası ve onların birbiriyle ilişkisi hakkında tartışmalarının olduğu ve halen devam ettiği belirtilmelidir. Mesela İbn Kesir, İsra suresinin tefsirinde (17:85), ruh ve nefsin neredeyse eşit olduğunu söyleyen görüşlerden alıntılar yapar. Bu makale, çağlar boyunca İslami İlimlerde yapılan katkıların detaylı bir raporunu sunmaya girişmediği, bunun yerine İslami görüşü, trans hümanist materyalist düşünceyle yüzleştirmeye çalıştığı için, makale yalnızca bir taslak vermekle yetiniyor. Zihin, beden, ruh kompleksi üzerine İslami İlimlerin, özellikle konunun felsefi yöneliminde, Yunan düşüncesi tartışmasında teşekkül ettiği söylenebilir. Özellikle ruh, nefis ve akıl terimleri bağlama göre farklı anlamlar kazanabilir veya eşanlamlı olarak kullanılabilir, bu da çeviriye zorlaştıran bir durumdur. Örneğin nefis terimi, bağlama göre, can, kişi, insan, ruh, akıl, yaşam olarak çevrilebilir. (Üstelik buradaki liste çok teferruatlı bile değildir. Akıl, düşünce veya sağlam zihin sürecini ifade eder; ruh, insan ruhunu ifade eder fakat bazen Cebra-il(as)’ı da ifade edebilir. Bu makalenin amacına ulaşması için, terimler bağlamlarına uygun şekilde kullanılıp tercüme edilmiştir.

²⁶ Usulcüler, vücub ehliyetini “dinî-hukukî hak ve borçların doğmasına kişinin elverişli olması” şeklinde tanımlar. Diğer bir ifadeyle kişinin haklara sahip olabilme ve borç altına girebilme ehliyetidir. Çağdaş pozitif hukukta buna “hukukî kişilik” adı verilir. Kişi başlangıçta sadece vücub ehliyetine ve bunun sağladığı birtakım haklara sahipken şâri’ veya hukuk düzeni, aklî ve bedenî gelişimine paralel olarak kişiye giderek hakları bizzat kullanma yahut bizzat kendi işlemiyle borç altına girme yönünde ilâve haklar tanıy ve ehliyetin kapsamını genişletir. Bu sebeple vücub ve edâ ehliyetlerini ehliyetin iki ayrı kısmı değil iki safhası şeklinde telakki etmek doğru olur. Edâ ehliyeti vücub ehliyetinin daha kapsamlı hale gelmiş ikinci safhası sayılabilir. Edâ ehliyeti, fiil ehliyeti” diye de anılır. Daha geniş bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/Çevirmenin Notu>

²⁷ Imran Ahsan KhanNyazee, *Islamic Jurisprudence: Uşul Al Fiqh* (TheOtherPress, Kuala Lumpur, 2003), 109ff

terimi, en doğru şekilde, benlik veya ego olarak tanımlanabilir. Ruhun aksine nefis, kişi ile birlikte ölür. İnsan varoluşunun en büyük gizemlerinden olan nefis ve ruh, transhümanizm felsefesinde, bir hard diske kaydedilebilecek salt algılardan ibaretmiş gibi görünüyor.

Ölüm, yaşamın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Her varlığın ömrü belirlidir ve ne bir an uzatılabilir ne de kısaltılabilir.

“Her nefis ölümü tadacaktır.”(Al-i İmran Suresi, 185. Ayet-i Kerime)

“Her bir ümmet için (belirlenmiş) bir ecel vardır. (Kendilerine verilen süre bitip) ecelleri geldiğinde ise, bir an bile geri kalamazlar, öne de geçemezler.”(Araf Suresi, 34. Ayet-i Kerime)

Transhümanizmi Müslümanlar için kabul edilemez olarak konumlandıran, işte bu değişmez inançtır. Bu hayat kesinlikle bitecek, bir sonraki hayat ise ebedidir. Bu hayat, bir test aşamasıdır, bir sonrakine açılan kapıdır. İnsan sınavı geçebilir ve Cennet ile ödüllendirilebilir, ya da geçemez ve Cehennem Ateşi ile cezalandırılır. Bu inanç, ayakta kaldığı ve Cennet ile Cehennem bir metafor değil de, bir gerçeklik olarak Müslümanlarca benimsendiği sürece, transhümanizmin daha radikal versiyonu Müslümanlar arasında zemin kazanamayacaktır.

Müslüman yazarlar tarafından transhümanizm üzerine yapılan az sayıdaki katkıdan bazıları, bu kavramların yeniden değerlendirilmesi için zemin sağlamaya çalışıyor gibi görünüyor. Maher ve Calver tarafından düzenlenen iki antoloji (*Radical Life Extension, 2009; Transhumanism and the Body, 2014*), dünya dinlerinin transhümanizm karşısındaki konumlarını tartışmaya girişir. Her ikisi de, transhümanizmin daha geniş anlamlarını eleştirerek tartışmak yerine, çeşitli dini topluluklarla tartışma başlatma ve transhümanizme zemin hazırlama girişimleri olarak değerlendirilmiştir ve bu doğrultuda, transhümanizmin bazı yönlerini İslam düşüncesi ile uzlaştırmaya çalışır.

Aisha Y. Musa, 2009 yılındaki “Radikal Ömür Uzatma” adlı antolojisinde, Kutsal Kitap ve öğretiler perspektifinden, en azından ölümsüzlük ima edilmediği takdirde, radikal yaşam uzatma (RLE) fikrinin kabul edilmesinin, İslami norm ve ideallerle hiçbir şekilde çelişmediği sonucuna varır. Onun makaledeki ana argümanı, Nuh(as) Peygamberin aşırı uzun ömürlü olması etrafında dönüyor. Ayrıca, “aşırı uzun ömürlülüğü içerebilecek, hatta pratik olarak ölümsüzlüğü de mümkün kılacak alternatif ölüm ve ahiret anlayışları” öneriyor²⁸. Daha sonra,

²⁸ Aisha Y. Musa, “A Thousand Years, Less Fifty: Toward a Quranic View of Extreme Longevity,” in *Religion and the Implications of Radical Life Extension*, edited by Calvin Mercer and Derek F. Maher, 130.

bu aşırı uzun ömürlülüğün adetler, teamüller ve kurumlar üzerindeki pratik sonuçlarına odaklanıyor.²⁹

“Transhümanizm ve Beden” (2014) adlı ikinci antolojide Mavani, transhümanizmin İslam düşüncesi ile ilgili yönlerini tartışıyor. Transhümanist ideolojinin İlahi müdahale olmaksızın bu dünyevi hayatta sonsuz yaşama ulaşmak gibi İslam inancıyla bağdaşmayan temel ilkelerini bildiği için; o da ölümsüzlükten ziyade, insan ömrünü uzatmanın zayıflatılmış bir versiyonunu onaylamaya çalışıyor. Mavani, propagandası yapılan bu *ömür uzatma* fikrinin, "insanların eninde sonunda öleceğine dair dini dünya görüşü ile çelişmediğini" vurguluyor.³⁰

Yaşamın uzatılması söz konusu olduğunda, insanın yaşam süresi onun kararına bağlı değildir, onun bilgisinde de değildir ve insan doğmadan önce çoktan buna karar verilmiştir.³¹ Bu anlamda, Kur'an'daki aşırı uzun ömür örneklerinden hiçbiri -1000 yıla kadar yaşamış Nuh(as) peygamber gibi- iradi uzun ömürlülük fikrinin onaylanmasına hizmet edecek nitelikte değildir; insan yaşam süresi her halükarda, insanoğlunun iradesine değil, Yaradan'ın takdirine bağlıdır. Bu nedenle, bir uzatma için çabalamak, diğer fikre (ölümsüzlük) itibar etmek kadar beyhudedir. İslami bir bakış açısından daha uzun bir ömür, iyi ameller biriktirmek için bir fırsattır; ama bunun tam tersi de mümkündür. İslami kutsal metinlerde ömür uzatma arzusu, yaptıklarından dolayı yargılanmadan önce ihmal ettikleri görevleri ve eksiklikleri hakkında, nihai hükmü uzatmaya çabalayan şüpheli karakterler tarafından dillendirilir. *“Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattınca, (yaptıklarına pişman olarak) "Rabbim! Beni geri gönder de, geride bıraktığım dünyada iyi işler yapayım" der. (Müminun Suresi, 99-100. Ayeti Kerimeler)*

Bu dünyevi ölümsüzlük ve tertemiz bir varoluş vaadi, İslami metinlerde geçtiği üzere, İblis'in ilk insan olan Hz.Adem'e (as) yaptığı vaattir. Allahu Teala'nın yasak ağacın yakınına bile yaklaşmama emrini İblis, Hz Adem(as) ve Hz Havva(as)'ya çiğnetmeye çalışmıştı. Şeytan onlara fısıldayarak şunu ima etmişti: *"Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî yaşayanlardan olursunuz diye yasakladı."* (Araf Suresi, 20. Ayeti Kerime) Melekler gibi tam bir kusursuzluk ve uzun ömür elde etme vaadi, hatta bu dünyada ölümsüzlük kazanma fikri, İslami bir bakış açısından, her zaman şeytanın insanlığı kandırma teşebbüsüyle bağlantılı olacaktır. Ayrıca, bu İslami epistemolojik bakış açısı, uzun ömür arayışının ve bu dünyevi ölümsüzlük arzusunun, neden insanlığın kendisi kadar eski olduğunu ve neden Gılgamış destanının-

²⁹ Musa, "A Thousand Years, Less Fifty: Toward a Quranic View of Extreme Longevity," 128ff

³⁰ Hamid Mavani, "God's Deputy," 75.

³¹ Al-Nawawi, Abū Zakariyā' Yahyā b. Sharaf, Hadith Nawawi, N.d., accessed October 16, 2018. <https://sunnah.com/nawawi40#4>, hadith no.3.

dan Yunan mitolojisine, Nietzsche'den transhümanizme kadar yansımalar bulunduğunu açıklayabilir.³²

Sonsuz yaşam arzusu insani bir meyildir. Mutluluğu ve daha derin ve anlamlı bir yaşam duygusunu, yalnızca maddi ve hissi haz elde etmede gören materyalist bir dünya görüşünde bu eğilim, transhümanist özelemlerle, yalnızca dünyevi bir boyuta yönlendiriliyor. Bu, İslami öğretilerle doğrudan çelişmektedir. Zira İslam inancına göre sonsuz hayat, ya Cennet'te ya da Cehennem'de olmak üzere, ahirettedir.

İnsanoğlunun özgür iradesi üzerine bazı kafa karışıklıkları var gibi görünmektedir³³. Nefsin varlığı ve insanın sorumluluğu, onu hem hayvan hem de makineden ayıran şeydir. Bunun genlerle bir alakası olamaz zira o zaman bu durum, insanın Kıyamet günü yaptığı işler için hesap vermesinin amacına ters düşmüş olur. Bu anlamda, “Şayet transhümanistler bir insanın genlerini yalan söyleme olasılıkları daha düşük olacak şekilde değiştirme imkânı sunsalar, bu yasak olur muydu?” sorusu da boş bir soru olmuş olur.³⁴ İnsanın özgür iradesinin manipülasyonu gerçekleşirse, bu kurnazca söylenmiş sözler ve boş vaatler gibi çeşitli zihin kontrol yollarıyla olur, genetik değişimle değil.

Bu bizi çok önemli bir başka tartışma noktasına getiriyor: Robotlar ve yapay zekâ. Yapay zekâ ve insanlar arasında ara yüz oluşturma, robotla insan arası melez yaratıklar (*cyborglar*) meydana getirme, yeni doğanların gelişimi için bebekleri “çipleme”, ya da, en radikal versiyonu olarak, insan beynini dijital belleklere aktarma fikirleri... Halen tartışmaya muhtaç olan bu girişimin etik endişesi bir yana; tüm bunların yapılabilme imkânı nedir?

Görünüşe göre, büyük gelişmelere rağmen, bu alandaki uzmanlar, beyin ve makine birleşmesinin başarı şansı hakkında transhümanistler kadar heyecan duymuyorlar³⁵. Şu an için Google Translate kullanan herhangi biri, yapay zekâ ve insan beyninin işleyişi arasındaki uçurum hakkında fikir edinmiş olabilir. Herhangi bir yazılım kullanıcısı, virüslere yatkınlık, veri kaybı, veri hırsızlığı ve etkileri hakkında bir şeyler bilir. Herhangi bir organ nakli alıcısı organ

³² See Nils Bostrom, “A History of Transhumanist Thought,” *Journal of Evolution and Technology* 14, no.1 (2005): 1ff

³³ See Tamem Mobayed, *Immortality on Earth: Transhumanism through Islamic lenses* (Yaqaen Institute for Islamic Research: n.p., 2017): 18ff

³⁴ Mobayed, *Immortality on Earth: Transhumanism through Islamic lenses*, 25

³⁵ Brett Wingeier, “How Are Brain-Machine Interfaces Being Used in Medicine Today?” Quora. Accessed September, 18, 2018, <https://www.forbes.com/sites/quora/2018/02/05/how-are-brain-machine-interfaces-being-used-in-medicine-today/#5eb0e6742e87>, and Keck Futures Initiative. *The Informed Brain in a Digital World: Interdisciplinary Research Team Summaries*. IDR Team Summary 7: What are the limits of the Brain-Computer Interface (BCI) and how can we create reliable systems based on this creation. Washington D.C.: The National Academies Press, 2013. www.nps.edu

değişiminin zorluklarının vr (bazen) ömür boyu ilaç tedavisi almak zorunda olmasının farkındadır. Diş implantı, göz lazer cerrahisi gibi rutin ve önemsiz kabul edilen müdahalelere maruz kalanlar bile, adaptasyonun bazı zorluklarını tatmış olabilir. Hiçbir implant veya nakil, doğal olan kadar iyi çalışmaz. İşte tam da bu noktada “bilinçli tasarım” kasıntısı öne çıkar.

Tıpkı geçmişteki bilimsel modellerin, genellikle ortaya çıktıkları dönemde hâkim olan dünya görüşünün bir yansıması olduğu gibi; insanoğlunun adeta bir algoritma seti, bir yedek parça aracı olarak mekanik bir vizyona indirgenmesi, teknolojik çağımızın bir belirtisi olabilir. Asıl soru, insan vücudunun teknolojik "iyileştirme" adı altında bu tarz alet edevattan ne kadarını kaldırabileceğidir. Kızılötesi görüşe sahip olmak, parmaklarını flaş belleğe çevirmek, renkleri işitmek, radarla kendini yönlendirebilmek veya manyetik alanlarla hizalanabilmek... Gerçekten bunlar mı insanoğlunu, hatta tek bir bireyi ilerletecek? ³⁶ Doğal uzuvların tıbbi bir gösterge olmaksızın gönüllü olarak yüksek teknoloji fiber uzuvlarla değiştirilmesini sağlamak; travma, devam eden fantom ağrısı ³⁷, iltihaplar ve diğer komplikasyonlar dikkate alındığında, sonuç olarak o kadar da yardımcı olmayabilir.

Öyleyse insan anlayışı, yapay zekâ (AI) ile karşılaştırıldığında nasıldır? Üst düzey bir karşılaştırma için turnusol testi var mıdır? Şimdilik, öyle görünüyor ki hiçbir bilim insanı, vicdanlı bir şekilde, insan beyninin veya zekâsının gerçekten nasıl çalıştığını bildiğini iddia edemez. Beyne düşünme sürecinin tümünü atfetmek, fazla indirgemeci bir görüş olarak ortaya çıkabilir. Mesela, duyguların beyne iletilmesinde, duyuların rolüne ne dersiniz? Düşünme süreci ve kişilik gelişimi için insan vücudunun ve sınırlarının boyutsal önemine? Peki ya düşünme sürecini başlatmak için önceki bilgilerin vazgeçilmez oluşuna?

Jensen'in uygun bir şekilde ifade ettiği gibi, “Transhümanizm sanki insan doğasının hiçbir payının olmadığı bir iyiliği arıyormuş edalarındadır.” Daha doğrusu, transhümanizm insan doğasını yanlış anlar. İnsan doğasının basitçe bedensiz zeka olduğunu varsayar ve bir bilgisayara aktarılabilen ya da akıl almayacak kadar yükseltilebilen bedensiz bir zeka olduğunu zanneder.” ³⁸

Transhümanistler yanlış bir şekilde insanın benliğinin, kişiliğinin; beyniyle sınırlı olduğunu zanneder. Bilimsel gelişmeleri önemsemediğimiz zannedilmesin. Elbette bitler ve bilgi parça-

³⁶ BobParks, “GoHackyourself * Not really,” Popular Science. (September 2015): 60-63. Accessed September, 15, 2018. <https://www.popsoci.com/tags/september-2015>.

³⁷ Kişinin daha önceden kesilmiş eli, kolu ya da bacağı gibi bir organının sanki hiç kesilmemiş gibi ağrıdığını hissetmesi. Doktorlar bir zamanlar bu amputasyon sonrası fenomenin psikolojik bir sorun olduğuna inanıyorlardı, ancak uzmanlar artık bu ağrının gerçek bir his olarak omurilik ve beyinden kaynaklandığını kabul ediyorlar. (*Çevirmenin Notu*)

³⁸ Steven J. Jensen, “TheRoots of Transhumanism,” Nova et Vetera, İngilizce Baskı 12, no. 2 (2014): 525.

ları toplanır. Ama tüm karmaşıklığı ile insanı ve aklını³⁹ anlayabilecek miyiz? Hatta sadece beynini? Ve ikisi arasındaki ilişkiyi? Bütün AI'lar (Yapay Zekâ) her zaman mantıksal olarak beslendiği algoritmalara bağımlı değil midir? Öyleyse yapay zekânın kendi kişiliğini kazanması için bağımsız olmasını nasıl bekleyebiliriz ki? Sıfır ve bir dizileri⁴⁰ hiçbir zaman insan düşüncesinin karmaşık sürecini yaklaşık olarak bile taklit edemez.

Teknolojik Tekillik (*Singularity*) fikri, insan ve makinenin birleştiği zamandaki o nokta, kulağa materyalist bir zihniyetin nihai eskatolojik⁴¹ vizyonu gibi geliyor. “Ve sonsuza dek mutlu yaşadılar” sözü bir toplumu idare edebilmek için pek de iyi bir kavram değildir. Transhümanizmin toplumsal adalet üzerindeki etkileri başka bir yerde tartışılmıştır.⁴² Transhümanist hareketin bazı kısımları, bu ilerlemede herkesin güvence altına alınacağını, dolayısıyla hareketin demokratik olduğunu iddia ederken; diğerleri eninde sonunda iki insan ırkı olacağını öngörür: siborgize edilip “geliştirilmiş” insanlar ve geliştirilmemiş “doğal” insanlar. Efendi-köle düzenini anımsatan bir ayrım... Bu vizyonda gücün nasıl dağıtılacağı oldukça açıktır; zira "geliştirilmemiş" insanlar, "gelişmiş" insanlara zihinsel engelli gibi görünecektir.⁴³ Transhümanistler, post-insan⁴⁴ veya neo-insanların⁴⁵ gelecek oluşumlar olduğunu, temel kapasitelerini normal insanlara göre aşırı derecede aşmış ve günümüz standartlarına göre artık, tartışmasız bir şekilde, insan olarak değerlendirilemeyecek kişiler olduğunu kabul ederler.⁴⁶

İnsan zihnini belleklere yüklemek, transhümanist çevrelerde, genellikle ölümün sonu ve zihnin sınırlarının madde aracılığıyla çizilmesi olarak gösterilir. Transhümanist vizyonlar, insan vücudunun modasının geçtiğini beyan ediyor. Bu senaryoda incelemeyi hak edebilecek bir dizi rasyonel sorun vardır. Şundan da bahsetmek gerekir ki, şayet maddenin sınırları sizin asıl endişeniz ise; insan vücudunun sınırlarının üstesinden gelmeye çalışırken (yaşlanma, çürüme, ölüm gibi), maddi vücudunun yerine maddi veri taşıyıcıları yerleştirmek, –ki bunlar da aynı şekilde bozulabilir, bozunabilir veya kaybolabilirler– size herhangi bir değişiklik veya ilerleme sunmaz. Belirtilmiştir ki; (vücudunuza) yüklenecek olan her neyse, zamanın bir noktasın-

³⁹ Human Intellect

⁴⁰ Makine dilindeki program kodları, 0 ve 1'lerden oluşur. (*Çevirmenin Notu*)

⁴¹ Teolojinin bir alt türü olarak Eskatoloji. İnsanlığın nihai kaderi, dünyanın sonu ile ilgilendir. (*Çevirmenin Notu*)

⁴² Pilsch, Transhumanism, 16ff.

⁴³ Schneider, “FutureMinds,” 3.

⁴⁴ Schneider, “FutureMinds,” 3.

⁴⁵ BenedikterandSiepmann, “Transhumanism,” 47.

⁴⁶ NilsBostrom, TheTranshumanist FAQ (World TranshumanistAssociation. 2003), 5.

daki esnek olmayan bilgi, anı, algıdan ibaret olup asla insanın kişiliği olamayacak. Zihnin, bir beyin yazılımından ibaret olduğunu düşünmek hatalı olur. Zihin-vücut ilişkisinin yansımaları nereye konumlandırılacak? Ne nefis ne de ruh, bu gayretin hiçbir parçası olmayacaktır.⁴⁷ Ancak burada daha da ilginç olan şey, insanın vücudu yüzünden sınırlı oluşunun üstesinden gelmeye dair olan senaryonuzu geliştirebilmek için, şunu bilmeniz gerekir ki, insan maddeden daha fazlasıdır. Hareketin felsefesinde bu gündemlerden başkası olmadığı sürece, işte burada görüldüğü gibi entelektüel kesişimler, (transhümanistlerin) nihai hedef(lerin)in saçmalığını kanıtlamaya yeterlidir.

Siborgizasyon yoluyla insan varoluşunu kademeli olarak "artırma" fikri de aynı derecede olanaksızdır. Teknik sınırlamalar ve onun etik derlerini bir kenara bırakırsak, insanın makineye boyun eğdiği bir zaman olacaktır. İnsan vücudu makul bir şekilde kaç tane cyborg elementi taşıyabilir? İnsanın öldüğü, ruhun bedeni terk ettiği, kişiliğin kaybolduğu ve geriye sadece makinenin kaldığı o an, bir dönüm noktası olacaktır.

Teknik özelliklerden ayrı olarak, yapay zekânın ahlaki boyutu ve daha özel olarak da robotlar, popüler ve profesyonel makalelerde giderek daha fazla tartışılmaktadır. Robotların, hemşirelik gibi insan görevlerini üstlenmeye ve hatta seks partnerlerinin yerini almaya, gittikçe daha fazla itildiği günleri hayal edelim. Bu gelişmenin insanlıktan çıkarıcı etkisi açıktır; tartışmaya açılan kamu alanları, bir sonraki adımda halkı robotik kullanıma ve siborgizasyonun "kaçınılmazlığına" şartlandırmak gibi bir noktaya götürebilir.

İrادی Evrim

Transhümanizmin bir başka varsayımı, insanların "daha düşük" yaşam formlarından evrimleştiği ve önümüzdeki çağın teknolojik ilerlemelerinin yardımıyla, bizim de iradi evrimi seçebileceğimizdir. (Böylelikle) insanlar kendi evrimlerini ortaya çıkarabilirler -zaten bunu yapmaları da gerekir-.

Evrimsellik -özellikle Darwinci tarzda olanı- dünya çapında kamuoyu bilinçlendirilmesi ve politikasında, akademik düşüncede, edebiyat, sanat⁴⁸ ve bilimde yaygındır. Darwin'in 1859'da Türlerin Kökeni kitabının yayınlanmasından bu yana evrim teorisi şaşkınlık verici bir şekilde, doğa bilimlerinde kullanılan bilimsel bir model olmasının çok ötesine geçen, şaşırtıcı,

⁴⁷ Zira bu hareket, yalnızca akıl ve zekayla ilgilenir. Nefis ve ruhu bir yere konumlandıramaz ve saf dışı bırakmaya çalışır. (*Çevirmenin Notu*)

⁴⁸ See Michael Ruse, *Darwinism as Religion: What Literature Tells Us About Evolution* (New York: Oxford University Press, 2017).

çığır açan bir kariyer olarak görüldü. Modernitenin temelini oluşturan Darwinizm, bilim ve düşüncenin, edebiyatın ve sanatın neredeyse her dalının merkezinde yer alır. Yaygın bir toplumsal örgütlenme modeli olarak neo-liberalizm ile sosyal Darwinizm arasındaki bağlantı inkâr edilemez. Bu teorinin kendisi, bilimsel bir model olarak işlenebilir oluşu ve yaptığı tüm çıkarımları kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır.⁴⁹

İslam dünyasında Darwinist evrimciliğin kabulü elbette ki çok yönlüdür. İslam dünyasında, çoğu üniversitede ithal edilmiş müfredatlar (hiçbir kritiğe tabi tutulmadan) öğretilirken, Müslümanların evrim teorisi hakkındaki algıları peşinen bir reddedişten daha farklıdır. Teoriyi İslam inancının ilkeleriyle uzlaştırma girişimleri; Kuran ve Sünnet metinlerini mecazi yorumlama veya doğrudan evrimi savunmak için İslami öğretileri bütünüyle reddetme şeklinde farklı farklı haller almıştır.⁵⁰

Bu makalenin amacı için şunu ifade edebiliriz: Transhümanizm, yani iradi evrim, yani insanın kendi kendini tasarlaması ve insan ırkının gelişimi gibi düşünceler, Evrim Teorisi olmadan ideolojik bir fikir olarak kabul edilemez. Bu Müslümanların çoğu için tam bir alaka noktası olabilir. Evrim fikri farklı türlerin gelişimi, adaptasyonu ve çevrelerine olan bağımlılıklarındaki değişim gibi konularda tartışılabilir yönleri iken; insanın alt yaşam formlarından evrilmiş olduğuna dair görüşleri ise Kuran ve Sünnet açısından kabul edilebilir değildir. İlk insan olan Âdem(a.s.)'in yaratılışı, açıkça Kuran'da anlatılmıştır (Bakara Suresi 31. Ayet-i Kerime). Adem(as) ve Havva(as) kadim İslami öğretilerde, mecazi yorumla yer olmaksızın, gerçek kişiler olarak açıkça ele alınmaktadır.⁵¹

Daha da önemlisi, Darwinci evrimcilik insanoğluna uygulandığı takdirde, öjenizmden⁵² ayrılamaz ve bu teorinin, ırkçı ideolojilerle bağlantısına yönelik yapılan eleştiri, hiç de yabana atılacak cinsten değildir.⁵³

⁴⁹ See Ahmed Subboor, "Islam, Evolution and Darwinism" 2017, accessed August, 10, 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=riqCx84rhfY>

⁵⁰ Bu konuda daha detaylı tartışmalar için bakınız: Alper Bilgili, "Darwinizm'e Osmanlı Yanıtı: İsmail Fennî İslam ve Evrim Üzerine" *British Journal for the History of Science* 48, no. 4 (2015): 565-82; Nidhal Guessoum'ın "İslam'ın Müslüman Geleneği ile Modern Bilimi Uzlaştıran Kuantum Sorusu" (London and New York: I.B. Tauris, 2011) adlı çalışması da bu konuda örnektir. "İslam ve Bilim: Tartışmaların Bir Sonraki Aşaması," *Zygon* 50, no.4 (2015): 854-876; "Islamic Theological Views on Darwinian Evolution" *Oxford Research Encyclopedia of Religion*. Doi10.1093/acrefore/9780199340378.013.36 and Rana Dajani, "Islam and Evolution: Is there a controversy?" Lecture given at The Faraday Institute for Science and Religion, February 2015, son erişim: 10 Eylül 2018. https://www.youtube.com/watch?v=etP_YJ5jWsY

⁵¹ Kurtubi ve İbn Kesir tefsirleri ve diğer tefsirlerde.

⁵² Sağlıksız ceninleri ayırıp, sağlıklı ceninler yetiştirmenin yollarını arayan, bilimselliği tartışmalı bir toplumsal akım veya toplumsal felsefe. İnsan ırkının "sağlıksız" ve "kötü" bireylerinin ayıklanması ve "çiftleşmenin"

İyileştirme mi, Yalnızca Modifikasyon mu?

Fiziksel, entelektüel veya davranışsal yönleri içeren modifikasyon veya iyileştirme teknolojilerinin tartışılması, tanım gereği bağımsızlık sistemine ve yaşa bağlı tıbbi durumların su-istimal edilmesine yol açabilir. Fiziksel manipülasyon, kısa boylu çocuklar ve kozmetik cerrahi için büyüme hormonunun kullanılması yoluyla yapılabilir. Entelektüel ve davranışsal manipülasyon ise, hafıza, konsantrasyon, bilişsel yetenek ve davranışı geliştirmek için ilaç kullanılmasını kapsayabilir.⁵⁴ Transhümanistler, iyileştirme tabirini, farmakolojik ve morfolojik çağrışımları için kullandıkları kadar, genetik için de kullanırlar.⁵⁵

"İyileştirme" kavramı dikkate değerdir. Terimin İslami bakış açısından kabul edilebilir olup olmadığı sorgulanabilir. İslami dünya görüşü, Kuran ve Sünnet aracılığıyla, AllahuTeala'nın insanı en güzel haliyle yarattığını belirtmiştir.

"Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır." (Tin Suresi, 4. Ayet-i Kerime)

Bu (insan) formun(un) geliştirilmesinin gerekliliğini düşünmek ve onu "hatalı tasarım" olarak tanımlamak, İslami bakış açısından, Yaradan'ın çalışmasının hatalı olduğunu öne sürmek, O'nun kusurlu olduğunu varsaymak anlamına gelecektir. "Neslin iyileştirilmesi" olarak tercüme edilebilecek olan "tahsin al-nesl", İslami ilimlerde transhümanizmle bağlantısı düşünülmeksizin tartışılmış bir konudur. Marhaba, hastalıkların veya onları taşıyanların ortadan kaldırılması veya belirli özellikleri taşıyanların üremesinin engellenmesi yoluyla yapılan bilimsel genetik iyileştirme ile yaşam koşullarının geliştirilmesi yoluyla yapılan iyileştirmeyi birbirinden ayrı tutuyor.⁵⁶ Öjeniği (*tahsin al-nesl*) şöyle tanımlıyor; döllerde aslen var olmayan ve istenen özellikleri ortaya çıkarmak, var olan ve istenmeyen özellikleriyse yok edecek bir uygulama yöntemi.⁵⁷

İslam öncesi cehalet dönemi olan Cahiliye'nin evlilik gelenekleri arasında, *Istibdā* evliliği olan, "kocanın karısını, belirli niteliklere sahip bir kişiden gebe kalmaya göndermesi ve bu şekilde kendi zürriyetini güvence altına alması" yer alıyordu.⁵⁸ İslami yasalar, bu tür bir "iyi-

düzenlenmesi yoluyla ıslahını öngörür. Darwin'in kuzeni Francis Galton tarafından ortaya atılmıştır. (*Çevirmenin Notu*)

⁵³ Subboor, "İslam, Evrim ve Darwinizm"

⁵⁴ Shahid Athar, "Enhancement Technologies and the Person: an Islamic view," *Journal of Law, Medicine & Ethics* 36, no. 1 (Spring, 2008): 59.

⁵⁵ Sorgner, *Transhumanismus*, 40ff

⁵⁶ Ismācīl Ghāzī Marhaba, "Tahsīn al-Nasl. Dirāsah fiqhīyah tıbbīyah," *Hawliyat kulliyat Dāralculūm, Al-Qāhira* (2012): 255f.

⁵⁷ Marhaba, "Tahsīn al-Nasl," 256.

⁵⁸ Marhaba, "Tahsīn al-Nasl," 260; *Al-Bukhārī, Şahīh, ḥadīthno. 5127.*

leştirme"yi yasaklamıştır. İslam öncesi Arap kabileleri de, Arap olmayan hizmetçilerin kendi çocuklarına bakabilecek kadar seçkin olmadığı düşünüldeği yerlerde, sütannelerin seçilmesi yoluyla tahsin al-nesl'i tasavvur etmişlerdir.⁵⁹

Peygamber Efendimiz (sav), bir erkeğe, bir kadınla evlenirken dininin güzelliği için evlenmesini tavsiye etmiştir; bu, terbiyenin görünüşün üstünde tutulduğunu açıkça vurgular niteliktedir. (Evlilik için) güzellik, soy ve zenginlik kabul edilebilir nedenler olmaya devam eder, ancak teşvik edilmez.⁶⁰ Cılız, kuvvetsiz çocuklardan kaçınabilmek adına, insanlara (akraba ile değil de) uzaktan kişilerle evlenmeleri tavsiye edilir.⁶¹

(Birincil kuzenler arasındaki) Akraba evliliklerinin bir sonucu olarak, kalıtsal hastalıkların yüksek yüzdesi nedeniyle, bazı Körfez ülkeleri evlilik öncesi genetik tarama önermeye ve hatta bunu zorunlu tutmaya başladı. Çağdaş Müslüman ilim adamları, evlilik öncesi genetik tarama konusundaki ihtilafları uzun uzun tartıştılar. Bununla beraber, İslam'ın kırmızı çizgisi olan hudutlarını açıkça aşarak, evlilik dışı üreme gibi iradi evrim aracı olan her türlü form, olumsuz karşılanmaktadır.⁶²

Transhümanistler sık sık insanların "hatalı tasarımından" yakınrlar (Jensen, 2014). Fakat insanın kusurları, şu şekilde algılanırsa, kesinlikle bir hata değildir; (Bu kusurlar) Allah'ın yaratmasında dilediği bir sıfat olup, amacı insana zayıflığını ve Yaratıcısına bağımlılığını fark ettirmek ve tefekkür ettirmektir.⁶³ Ayrıca (insanın) diğer canlıların yetenekleri, fiziksel güçleri ve duyularıyla kıyaslanmasına, yaratılışı ve evrendeki yerini kavramasına yardımcı olur.

"(Doğrusu), insan zayıf yaratılmıştır." (Nisa Suresi, 28. Ayet-i Kerime)

İyileştirme mi, Vücut Modifikasyonu mu?

İyileştirme terimi, insan vücudunda yapılan değişiklikler için pozitivist bir çerçeve sağlarken, "vücut modifikasyonu" terimi daha nötral bir izlenim uyandırmaktadır. İddialara göre vücut modifikasyonları, yapıldıkları insanın desteğine de felaketine de dönüşebilirken, "iyileştirme"

⁵⁹ Marhaba, "Taḥsīn al-Nasl," 268.

⁶⁰ Al-Bukhārī, Şaḥīḥ, ḥadīthno. 5090; Muslim, Şaḥīḥ, ḥadīthno. 1466, Marhaba, "Taḥsīn al-Nasl," 270

⁶¹ Marhaba, "Taḥsīn al-Nasl," 271

⁶² Chamsi-Pashaand Al-Bar, ContemporaryBioethics, 198f

⁶³ DariuschAtighetchi, IslamicBioethics: ProblemsandPerspectives, International Library of Ethics, Law, andthe New Medicine 31 (Dordrecht: Springer, 2007), 254ff; Hassan ChamsiPashaandMohammad Ali Al-Bar, ContemporaryBioethics: IslamicPerspective (Dordrecht: Springer, 2015), 189ff.

her zaman daha iyisi içindir. Vücut modifikasyonları zaman zaman ve yer yer türüne, toplumsal ve kültürel kabul edilebilirliğine göre değişiklik arz eder.

Rembold, bu tanımların zaman içinde ve ülkeler arasında değişebilen sosyo-kültürel norm ve ideallerle ilintili olduğuna dikkat çekiyor.⁶⁴ “Vücut modifikasyonu” yerine “insan iyileştirme” teriminin kullanılmasını savunuyor. Çünkü bu terim daha nötr ve (sadece bedensel değil) kültürel, fiziksel, psikolojik veya nörolojik farklı türden modifikasyonları da kapsayabiliyor.⁶⁵ Nitekim, “iyileştirme” terimi, daha eleştirel araştırmaların yakışık alacağı durumlarda, transhümanist söylemleri olumlu bir şekilde çerçevelemeye hizmet edebilir. Djati, iyileştirme teknolojilerinin savunucularının bazen "iyileştirme" yerine "modifikasyon" ve "etkinleştirme" terimini tercih ettiğine; etkinleştirme teknolojilerinin sıkı, bağımsız güvenlik testlerini savunduğuna ve teşvik ettiğine işaret ediyor.⁶⁶ Yine Djati, *insan iyileştirme teknolojileri* olarak adlandırılan teknolojilere halkın ilgisini artırmak amacıyla uygun fiyatlı, evrensel erişimin sağlanmasının yanı sıra, asgari düzeyde suç sağlayan bir dil kullanıldığına da dikkat çekiyor.

Pekivücut modifikasyonlarının İslami durumu nedir? Bu yazıda çok sayıda mevcut ve potansiyel vücut modifikasyonunu veya iyileştirmelerini ele almak pek mümkün olmadığından, ayrıntılı vakalardan ziyade genel çerçeveyi tartışmaya çalışacağım. Çağdaş İslam hukuku bağlamında, Kuran ve Sünnet metinleri tarafından açıkça kural (olarak ele alınmayan) ve yeni ortaya çıkan herhangi bir durum, kaynaklardan hukuk kuralı türetilmesi süreci olan *icthada* tabidir. İctihadın sürecini, esaslarını ve şartlarını açıklamak bu makalenin ötesindedir. Biyoetik bağlamda, genellikle hukuki esaslara ve ayrıca Makasid’a yani Şeriat’ın yüksek amaçlarına atıfta bulunulur.

Makasid-ı Şeriat⁶⁷ teorisi, İslam Fıkhının önde gelen Müslüman âlimleri, örneğin birkaçını saymak gerekirse, İmam el-Şâtîbî⁶⁸, İzz b. Abdisselam, İmam-ı Gazali ve dönemimize en ya-

⁶⁴ Stefanie Rembold, “Human Enhancement”? It’s all about ‘Body Modification’! Why We Should Replace the Term ‘Human Enhancement’ with ‘Body Modification’,” *Nanoethics* 8 (2014): 307

⁶⁵ Rembold, “Human Enhancement?,” 307.

⁶⁶ On the mechanisms of framing see Elisabeth Wehling, *Politisches Framing: Wie eine Nation sich ihr Denken einredet - und daraus Politik macht* (Berlin: Ullstein, edition medienpraxis, 2018)

⁶⁷ Makasidü’ş-Şeria. Genelde dinin, özelde ibadetler ve hukuk alanındaki dini hükümlerin *gayeleri* anlamında bir tabir. İslâm dini ve hukukunun ana kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’in doğru biçimde anlaşılacak yorumlanmasında, bu kaynaklardan hüküm çıkarılmasında ve çelişkili gibi görünen deliller arasında yapılacak tercih işleminde olduğu gibi, hakkında nas bulunmayan konulardaki hukukî boşluğu doldurmaya yönelik istislah ve istihsan benzeri icthad faaliyetlerinde de naslarda gözetilen amaçların dikkate alınmasının gerekliliği, bütün bu icthad faaliyetleri için hayatî önemi haiz olan makasidü’ş-şerîanın İslâm kültür ve hukukunun en önemli kavramları içinde yer alması sonucunu doğurmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/makasidus-seria> (*Çevirmenin Notu*)

⁶⁸ el-Muvâfaqât adlı eseriyle tanınan Endülüslü Mâlikî fakihî, dil âlimi. Şâtîbî, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren makasidü’ş-şerîa konusuna yaklaşımı ile daha fazla tanınmıştır. İlk dönem usûl-i fikh eserlerinde kendisine

kın olan Muhammed İbni Aşur tarafından formüle edilmiştir. Bütünsel uygulamalar altında İslam hukuk kurallarının, beş temel değer korunmasını sağladığını belirtirler: İslam (din), hayat (nefs), akıl, nesil ve malın korunması. Bu idrak, “bu hayata ve ahirete ilişkin menfaat elde etmek ve zararları savuşturmak” yoluyla olur. Bu da farklı düzeylerde meydana gelir: (Önem dereceleri bakımından üçlü bir tasnif şeklinde) Esaslar (zaruriyyat), İhtiyaçlar (haciyat) ve Güzellikler (tahsiniyat).⁶⁹⁷⁰

Çağdaş Müslüman biyoetikçiler, biyoetik konuları genellikle Makasid çerçevesinde tartışır. Bu yaklaşımın olumlu olduğu kadar olumsuz yansımaları da vardır. Makasid al-Şeria genel olarak, biyoetikteki, ya da uzmanlık bilgisine sahip olmaya gerek olmayıp yalnızca küçük bir entelektüel çaba gerektiren herhangi bir alandaki her türlü yeniliği tartışmaya izin veren esnek bir çerçeve sağlar. Bunun yanında, kendisine başvurulma sıklığı, normallik algısında bir paradigma kaymasına neden olabilir. Setia son zamanlarda “makasid ve maslahat’ın⁷¹ kullanımına "hileli bir çıkarıcılık" tabirini kullanarak işaret etti.⁷²

Makasidla alakalı bir iskelet çizilirse, aynı zamanda bu “Zararı önlemek, fayda elde etmekten daha önceliklidir”, “Zorunluluk, yasaklanana hukuka uygun kılar.” ve “Gereklilik orantılı olarak değerlendirilmelidir.”⁷³, gibi kanuni ilkelerin de bir referansıdır.

özel bir yer ayrılmayan, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin çabalarıyla terimleşmeye başlayan, ardından Gazzâlî, İzzeddin İbn Abdüsselâm ve Şehâbeddin el-Karâfî gibi şahsiyetler tarafından geliştirilen makâsîd kavramı bakımından Şâtîbî'nin el-Muvâfaqât'ı en önemli dönüm noktasını teşkil etmektedir. Şâtîbî bu eserde klasik fıkıh usulü sistematığına makâsîd başlığını eklemekle kalmamış, ayrıca bu kavramı merkez alan çok kapsamlı ve derin bir teori geliştirerek fıkıh usulü tarihinde yeni bir çığır açmıştır. Onun makâsîd konusundaki yaklaşımı özellikle modernleşme sürecindeki İslâm dünyasında ortaya çıkan problemlere çözüm bulma yolunda sıkça referans alınmış, konuyla ilgili müstakil kitaplar yazılmış, hatta makâsîdün müstakîl bir ilim dalı sayılması gerektiğini söyleyenler olmuştur (DİA, XXVII, 424) (*Çevirmenin Notu*)

⁶⁹ İslâm teşrîhinin ana gayeleri, korunması hedeflenen yararların önem derecesi açısından üç kademeli bir tasnife tâbi tutulmuştur. Temelini Cüveynî'nin attığı bu taksim talebesi Gazzâlî tarafından “zarûriyyât, hâciyyât, tahsîniyyât” şeklinde adlandırılarak literatürdeki yerini almıştır. Zarûriyyât, en üst düzeydeki yararları, yani toplumun varlığı ve dirlik düzenliği için vazgeçilmez temel hak ve değerleri ifade eder. Bunlar genel makâsîd kısmına dâhil olan hayat (can), nesil (nesep, ırz), akıl, mal ve dinin korunması şeklinde özetlenir ve literatürde “zarûriyyât-ı hamse, makâsîd-ı hamse, külliyyât-ı hams” gibi adlarla anılır. Daha geniş bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi (*Çevirmenin Notu*)

⁷⁰ Nyazee, Islamic Jurisprudence, 202ff

⁷¹ Şer'î hükümlerin içerdiği veya akıl ve tecrübe yoluyla belirlenmekle beraber bunlarla uyum içinde olan faydalar anlamında fıkıh ve usûl-i fıkıh terimi. Ayrıntılı bilgi için bkz: TDV İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/maslahat> (*Çevirmenin Notu*)

⁷² Adi Setia, “Freeing Maqasid and Maslahat from Surreptitious Utilitarianism,” Islamic Sciences, 14, no. 2 (2016): 127 -158.

⁷³ Aynı zamanda birer Mecelle kaidesi.

“Def-i mefasid, celb-i menafi'den evladır.” (Mecelle'nin 30. kaidesi)

“Zaruretler memnu olan şeyleri mübah kılar.” (Mecelle'nin 21. kaidesi)

“Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur.” (Mecelle'nin 22. kaidesi) (*Çevirmenin Notu*)

Kuran, insan vücudundaki modifikasyonlardan doğrudan bahsetmez. Şeytanın insanlara onları aldatmak için emredeceği, "yaratılışı değiştirme" eylemi olarak sığırların kulaklarının yarılmasından bahseder (Nisa Suresi, 119. Ayet-i Kerime Meali).⁷⁴ Sünnette, Hz.Muhammed(sav) zamanında mevcut olan dövme, saç uzatma ve dişlerin törpülenmesi gibi bazı vücut değişiklikleri (modifikasyonlar) açıkça yasaklamıştır. Hadisi Şerifte bu değişiklikleri yapan (kadınlar) "Allah'ın yaratışını değiştirenler" olarak lanetlenmiştir.⁷⁵ Burada bahsedilen (vücuttaki) değişiklikler, hem günümüz olanaklarıyla hem de transhümanizmin "vaatleri" ile karşılaştırıldığında minimalisttir. Öyleyse neden bu (oldukça küçük) değişiklikler bile yasaklanmıştır?

Bu modifikasyonlar insanın fiziğine zarar verebilir, ancak mutlaka zarar vermek zorunda değildir. Fakat yine de yasaklanmış görünüyorlar, çünkü aslında var olmayan bir şey, tabiri caizse insan vücudunun artırılmış bir görünümü veya gerçekliğiymiş gibi davranmış oluyor. Bizim bağlamımıza göre, hukukun kaynakları arasında, Kuran'da ve Sünnet'te açık bir metin bulunmadıkça, hükümlerin "Yaradan'ın mantıksal temeli (*İllet*) ve *Hikmet*'inden çıkarım yapılması gerekir. Yaradan'ın ayrıcalıklarına müdahale girişimi, insanın nankörlüğünü gösterir. İslami bir perspektiften, bu, yersiz "iyileştirme" veya modifikasyonları engellemek için yeterli bir zemindir. Ayrıca insan vücudu, (insana) verilen bir emanettir. İnsanın kişisel mülkü değildir. Bir emanet, değiştirilmemiş, en iyi haliyle (sahibine) iade edilmelidir. Onu Yaraticısına iade edebilmek için, kişinin vücuduna iyi bakması, onu ihmal edip bozmaması, insani bir sorumluluğun gereğidir.⁷⁶

Bu durum, doğala yapılan her türlü vücut modifikasyonunun veya "müdahalenin" tamamen kabul edilemez olduğu anlamına gelmez. Daha ziyade, yapılacak olan her bir vücut modifikasyonunun İslami olarak geçerli bir sebebe dayanması gerektiği anlamına gelir. Peygamber Efendimiz (sav)'in sünnetine göre şu beş adet vücut değişimi insanın yaratılışı gereğidir: Erkek sünneti, kasık kıllarının tıraş edilmesi, bıyıkların kırılması, tırnakların kesilmesi ve koltuk altı tüylerinin alınması.⁷⁷ İslam öncesi zamanda savaş esnasında burnunu kaybeden Arfayah b. Es'ed için burnunda altın protez kullanmasına verilen izin, Peygamberin (sav) erkeklerin altın eşya kullanmasına getirilen genel yasağın bir istisnasını teşkil etmektedir. Zira

⁷⁴ Ayet meali: "Allah şeytanı lanetlemiştir, o da "Kullarından belli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara kaptıracığım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler" demiştir. Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse elbette apaçık bir ziyana düşmüş olur." (*Çevirmenin Notu*)

⁷⁵ Sahih-i Buhari, hadis no. 4886; Muslim, Şahîh, hadis no. 2125

⁷⁶ Atighetchi, *Islamic Bioethics*, 35.

⁷⁷ Sahih-i Buhari, hadis no: 5891.

daha öncesinde kullandığı gümüş çok kötü bir koku üretmişti.⁷⁸ Vücut temizliğinin ve şeklinin korunmasına dair olan müdahaleler; yani orijinal halin kaybedilmesi durumları, (kozmetik olmaksızın) insan sağlığı açısından rahatsızlık veren haller, müşterek ölçüden sapma gibi hal-lerde birtakım müdahaleler istenebilecek ve tıbbi tedavi kuralı altında bu müdahalelere izin verilecektir.

Örneğin uzuv kaybı bu gereksinim kapsamındadır. Bununla birlikte, “Zaruretlar kendi miktar-larınca takdir olunur.” ilkesi gereği, öngörülen bütün "yenileme-onarım" faaliyetlerinin, "artı-rılmış gerçekliğin" dayatmasından kaçınmak adına mümkün olduğu kadar orijinal, doğal du-ruma yakın olması gerekmektedir. Kesilmiş bacakların yerine, yüksek teknoloji ürünü J-şekilli karbon fiber bıçaklar bu gereksinimin kapsamına girmeyebilir.

O halde, örneğin geleneksel işitme cihazları ile koklear implantlar⁷⁹ arasında bir fark var mı-dır? Gözlük veya lens takmak ile göz lazer ameliyatı olmak arasında fark var mıdır? Her iki yöntemin de güvenli olduğu ve hastaya zarar vermediği göz önüne alındığı zaman? Yol göste-rici kural, zararı önlemek olmalı ve doğallığı aşan değişiklikleri mümkün olduğu kadar önle-mek olmalıdır. Değerlendirme için bir çerçeve olmasına rağmen; amaçlar, koşullar ve idrak araçlarını göz önüne aldığımızda, yapılacak her bir değişiklik, kendi şartlarına göre içtihad-a tabi olacaktır.

Bu tartışmadaki ikilemlerden biri, “normal” olarak algılanan şeylerdeki değişimle mücadele-dir. Mevcut iyileştirmelerin veya vücut modifikasyonlarının sayılarının artması ile, kişinin bunlardan faydalanması “normal” olarak algılanacaktır. Kabiliyet ve kabiliyetsizliğin tanımla-rı değişebilir. Gelecekte, "iyileştirilmemiş" olmak, "engelli" olmak ile eşanlamlı hale gelebilir. Lee'nin doğru bir şekilde ifade ettiği gibi, “İyileştirmek için yapılan bir operasyon, tedavi için yapılan bir operasyon gibidir.”⁸⁰ Emsal durumların⁸¹ gösterdiği gibi, iyileştirmelerle ilgili fıkhi tartışmalar, iyileştirme işine ve mekanizmalarına uyabilir, onu kabul edip yasallaştırabi-lir.

⁷⁸ Tirmizi, Sünen, hadis no: 1770.

⁷⁹ Koklear implant orta veya ağır şiddette sensörinöral işitme kaybı olan insanlara sesi modifiye ederek iletme-ye yarayan bir nöroprotezdır. İşitmenin kulak fazının atlanarak elektronik olarak gerçekleşmesini ve iletinin direkt olarak akustik sinire aktarılmasını sağlar. (*Çevirmenin Notu*)

⁸⁰ Joseph Lee, “Cochlear Implantation, Enhancements, Transhumanism and Posthumanism: Some Human Questions,” *Science Engineering Ethics* 22 (2016): 76.

⁸¹ Setia, “Freeing Maqasid,” interim.

Bu durum, kontrolün kötüye kullanılmasına yol açabileceğinden; insan beyniyle ara yüz gerektiren elektronik olanları yerine; mekanik, biyolojik olarak yenilenebilir tedbirler (müdahaleler) tercih edilmelidir.

İnsanoğlunun dokunulmazlığı olan insan *hürmetini* ihlal etmek için, meşru bir İslami gerekçenin bulunmadığı her yerde; "iyileştirme" eylemi gayrimeşru olacaktır (Başka bir ifadeyle, dokunulmazlık esastır, geçerli nedenlerle ve uzmanların gözetiminde bu duruma bazı istisnalar getirilebilir). İslami bir açıdan modifikasyon, kabul edilebilir değişiklikler ve yaradılışı değiştiren kabul edilemez değişiklikler olarak sınıflandırılabilir.

Propagandası yapılan "iyileştirmeler" arasında, muhtemelen genetik seçenekler, İslami biyoetik literatürde en çok tartışılmış olandır. İlk olarak koyun Dolly'nin sansasyonel haberi ve 1990'ların sonunda zorla ortaya çıkarılan insan klonlama ümitleri vardı. İnsan cinsinin klonlanmasına yönelik girişimlerin yasaklanması konusunda İslam alimleri, çoğunlukla şiddetli bir duruş göstermişti.⁸² Gün geçtikçe, insan ve hayvan beslenmesinde GDO'lar, genetik parmak izi, (insan embriyonik) kök hücreleri, bunların toplanması ve kullanımı, evlilik öncesi genetik tarama da dâhil olmak üzere, çok sayıda muhtemel genetik teknoloji uygulamaları farklı açılardan tartışılmaya başlandı.

Bu konularda daha müsamahalı görüştekiler, genellikle kendilerini *makasıtçı* bir çerçevede konumlandırıyor. Bazı hususlarda öjenik ifadelerin sınırlarında dahi geziniyorlar. Ancak genellikle tartışmalarını, İslam'daki tıbbi tedaviler çerçevesinde yaparlar.⁸³ Açıkçası öjenik ifadeler, kıyıdaki köşedeki görüşlerdir. Örneğin 15. Fıkıh Konseyi Toplantısı insanoğlunu iyileştirme bahanesiyle yapılacak genetik değişikliklerin yasaklandığına dair net bir karar alınmıştı.⁸⁴ Ancak, iradi evrimle "daha gelişmiş" bir insan meydana getirerek, yaradılışı "revize etme" olasılığı, temel İslami ilkelerle kıyaslanamaz olduğu düşünüldüğünde, tartışma panellerinin konusu bile olmadı.

Öjeni, transhümanizmin ihmal edilemez bir parçası gibi duruyor. Buradaki asıl soru, öjeninin olumlu olanla beraber olumsuz da taahhüt edip etmediğidir. Yani bu kavram, belirli özelliklere müdahale edilerek yapılan bir yükseltme midir yalnızca, yoksa aynı zamanda, istenmeyen özellikleri değişik yollarla yok etmekle de alakalı mıdır? Jensen şunu diyor: "Eski öjeniklerin (başta) insanı geliştirmek amacıyla olumlu bir çağrı ile

⁸² Bakınız: AnkeBouzenita, "ChangingCreationorHarnessing Nature: TheReception of Biotechnology in the Islamic World," *IslamicStudies* 48, no. 4 (Winter 2009): 499-523.

⁸³ Bakınız: Marhaba, "Taḥsīn al-Nasl," 285f

⁸⁴ Marhaba, "Taḥsīn al-Nasl," 285

başladığını, ancak istenmeyen özellikleri de ortadan kaldırmak için hızla olumsuz bir çağrıya yöneldiğini” hatırlamakta fayda var.”⁸⁵ Bu nedenle, örneğin günümüzde evlilik öncesi genetik tarama yapılması, veya genetiği “kusurlu” embriyoların kürtajına izin verilmesi hakkındaki İslam dünyasında yapılan tartışmalar, opsiyonel bir seçenekten "ahlaki bir yükümlülüğe" dönebilir.

Modern çağdaki öjeni hareketi, ırkçılık ve üstün beyaz ırk anlayışıyla bölünmez bir şekilde bağlantılıdır. Darwinist evrimle öjeni arasında, hemen göze çarpmayan bir bağlantı vardır. Sutton (2015), daha eski zamanlarda gerçekleştirilen öjeni ile günümüzdeki transhümanizm arasındaki farkı; öjenide nüfusun iyileştirilmesi için devlet kontrolü dâhil edilirken, transhümanizmde, kişinin kendi tercihiyle buna hizmet etmesi, olarak görüyor.⁸⁶ Irk ve cinsiyet açısından genişletilmiş bir transhümanist söylemin küresel boyutları kesinlikle tartışılmaya muhtaçtır.

Siti Nurani Mohd Noor, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin karşısında yığınla biriken etik sorunlar hakkında "gerçekçi" olmaya çağırıyor. Bireysel kişi üzerinde odaklanılmamalı, bilakis "böyle bir teknolojinin insan ırkı ve insan toplumları üzerindeki bütüncül etkileri üzerinde odaklanılmalıdır.”⁸⁷ Bu konuda materyalist görüş ile İslami görüş arasındaki farkın arka planını düşünmenin tam zamanıdır.

Transhümanistler genellikle hedeflerini “hayatı iyi yaşamak” olarak ifade ederler. Bu (hayatı iyi yaşama) terimi, bir tanımdan yoksundur. "İyi hayat" ne demektir? Habermas’ın yerinde bir eleştirisi var: "Ancak sosyal değişimin hızlanmasıyla, bu iyi yaşam modellerinin ömürleri giderek kısaldı.”⁸⁸

Anlaşılan transhümanistler, en sonunda insanların kendi fiziksel sınırlarını aştığında "her şeyin iyi olacağını" öne sürüyor. Yapılması gerekli olan şeylere teşebbüs etsek bile -tıpkı fiziki sınırların aşılabileceğine dair hiçbir kanıtın olmadığı gibi- onların bu varsayımını destekleyecek de hiçbir kanıt bulunmamaktadır.

"Transhümanistlerin yaldızlı sözlerinde yaygın olan bir şey; bu iyileştirilen⁸⁹ fiziksel, bilişsel veya duygusal kapasitelere⁹⁰ sürekli ve aşırı bir iyimserlikle yaklaşmalarıdır. Siborg-

⁸⁵ Jensen, "Roots of Transhumanism," 517.

⁸⁶ Sutton, "PrometheanHubris," 118.

⁸⁷ Siti Nurani MohdNoor, "Enhancement," Oxford Encyclopedia on IslamicBioethics, 2018.

⁸⁸ JürgenHabermas, TheFuture of Human Nature (Cambridge: PolityPress, 2003), 2.

⁸⁹ Örnek için bakınız: Sorgner, Transhumanismus.

⁹⁰ Porter, "BioethicsandTranshumanism," 244.

iyileştirme veya morfolojik iyileştirme hakkında yapılan genetik ve farmakolojik tartışmalar da, son derece iyi bilinen olumsuz yan etkilerden genellikle hiç bahsedilmiyor. Bu yan etkilerin transhümanistlerin dikkatinden nasıl kaçmış olabileceği merak konusudur. Sorgner, toplumdaki farmakolojik iyileştirme tekniklerinin yaygınlığından bahsederek, 2009'daki bir Alman sağlık raporundan alıntı yapıyor; buna göre 20 ila 50 yaş arasındaki tüm çalışanların %5'i, mutluluk ve performanslarını⁹¹ artırmak üzere ilaç kullanıyor. İlaçları kullanma sebeplerine ve sonuçlarına ise değinilmiyor. İnsanı bir nesne gibi metalaştıran ve hali hazırda içinde yaşadığımız bu kapitalist düzenin daha ilerideki beklentisi olan "iradi evrim", hiç de hayra alamet değil.

Transhümanizm Üzerine Müslümanların İfadeleri

Müslümanların transhümanizm hakkında yaptığı tartışmalar ve bu akıma verdiği cevaplar, şimdiye kadar oldukça sınırlıdır, belli başlı konuların ötesine geçmemiştir. Abdul Hakim Murad (TimothyWinter) 2012'de yaptığı bir konferansta Habermas'ın fikirlerini tartıştıktan sonra, şu anda dünyadaki en acil sorunun bir "medeniyetler çatışması" veya "İslam & Batı" olmadığını belirterek, "Bunlar yan gösteriler. Asıl mesele geleneksel insanlığın türümüzü başka bir şeye dönüştürmek isteyen, gerçekten eşi benzeri görülmemiş bir güçle karşı karşıya olmasıdır." şeklinde ifade etmişti.⁹²

İlginçtir ki, Müslümanların transhümanizme yaptığı mevcut katkı, bu düşüncenin yapısal analizini⁹³ yapmaktansa, içerik veya terminoloji⁹⁴ açısından İslam ile transhümanizmi uzlaştırmaya yönelik bir ikna girişimidir.

Mobayed, transhümanizme İslami bir objektiften baktığı tartışmasının sonunda, "İslami bir transhümanizm" in formüle edilebileceğini reddedenlerin, öngörüsüz olduğunu söylüyor.⁹⁵ Ona göre, İslam alimlerinin ele aldığı, genetik müdahale gibi konularla alakalı sorular, transhümanizmi materyalist dünya görüşünün bir parçası yapmaz, bunlar yalnızca onunla ilişkili bazı şeylerdir. Ne yazık ki böylece, transhümanizmin dünya görüşü ve onun yansımalarından da oldukça uzaklaşmışlardır. Mobayed, şimdilerde yaklaşımını değiştirerek, İslami

⁹¹ Sorgner, Transhumanismus, 52

⁹² Abdul Hakeem Murad (TimothyWinter), "Transhumanism and Islam," 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=xOWrrRpQVco> Son erişim tarihi: 5/11/2018

⁹³ Görünenin ötesindeki gerçek anlamı bulmak için yapılan yapısal çözümleme, yapısal analiz, felsefi bir eleştiri yöntemi. (*Çevirmenin Notu*)

⁹⁴ Mobayed, Immortality on Earth; Mavani, "God's Deputy"; Musa, "A Thousand Years, Less Fifty."

⁹⁵ Mobayed, Immortality on Earth, 25.

trans hümanizme benzer bir şeyin zaten var olduğunu savunuyor. Transhümanizmin çağdaş seküler kolunun aksine, İslami transhümanizm, inananları Tanrı bilinci yoluyla idraklerini geliştirmek için arındırmaya çağırır(..). Bir Müslümanın transhümanist hedeflerinin, seküler bilimde hüner kazanmaktan ziyade; Tanrı'ya olan sadakatine bağlı olduğu söylenebilir. O yüzden bu durum, İslami trans hümanizm ile seküler transhümanizm arasında olan temel farkı somutlaştırır.⁹⁶ Transhümanizmin bazı yönleriyle ilgili bundan önce yapılan eleştirel ve faydalı irdelemeye rağmen, yazar ne yazık ki ve belki de bilinçsiz bir şekilde, bu terimin İslami olarak kabul edilebilir olduğu görüşüne katkıda bulunuyor.

"Transhümanizm ve Beden" de (Mercer ve Maher, 2014) Mavani, transhümanizm ve İslam'ın bakış açılarını ele alır. Transhümanizmin temel ilkelerinin -bu dünyevi hayatta sonsuzluğa (ilahi müdahalenin ötesinde) ulaşmak gibi- İslam inancıyla uzlaştırılamayacağını bildiği için; bunun bir zayıflamış versiyonunu -ölümsüzlükten ziyade ömrün uzatılmasını- onaylamaya çalışmaktadır. Şia ekolünün temelini oluşturan Mutezileye atıfta bulunarak, bazı duruşlar geliştirir ve transhümanist fikirlere karşı muhtemel herhangi bir direnci *köktendinci, bilime düşman ve tartışmaya değmeyen* olarak gözden düşürür:

“Nitekim bu teknolojilere en büyük direnci gösterenler, Selefiler, Vehhabiler ve Hanbeliler⁹⁷ olacaktır. Zira onlar transhümanizm hareketini, İlahi yaratılışı taklit etme, yaratımı manipüle ederek Tanrı'nın yaratışına müdahale etme ve transhümanistlerin kendilerine yarı-tanrı statüsü verme girişimleri olarak görürler. Bunun aksine, beyin fırtınası yaparak insan muhakemesinin kullanımına izin veren, vahyin genel kaidelerine dayanarak –yasal veya etik- hukuki çıkarımlarda bulunan bir din anlayışı, içtihat (vahiy kaynaklarını yeniden değerlendirerek güncel yorumlar geliştirme)⁹⁸ yapabilmek için daha iyi bir konumlandırma olacaktır.⁹⁹

Genetik (veya bir başka muhtemel) modifikasyon, insanın kendisiyle yaratıldığı o doğal dengeyi ciddi şekilde bozabilir (Rahman Suresi, 7-9. ayet-i kerimelerde geçen mizan kelimesi). “Şüphesiz Biz her şeyi bir ölçüye (*kadere*) göre yaratmışızdır.” Bu argüman, Mobayed'in güzel ifade ettiği gibi, “biyo-muhafazakar korku çıkırtkanlığı” olarak reddedilmemelidir. Yakın tarihten, bize bu konuda alçakgönüllülük ve sağduyu öğretecek yeterince emsal vaka var-

⁹⁶ Mobayed, *Immortality on Earth*, 25f.

⁹⁷ Selefiler ve Vehhabiler Ehli Sünnet değilken; Hanbeli mezhebi, dört hak mezhepten biri olup Ehli Sünnet'tir. (*Çevirmenin Notu*)

⁹⁸ İctihadın terim anlamı; Nassın lafız ve mânâsından hareketle, nass bulunmadığında da çeşitli istinbat metotları kullanılarak şer'î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşma çabasının genel adı. İctihat yapabilmek için gereken şartlar o kadar ağırdır ki, İslam fikhında müctehitlerin (ictihat yapabilen kişiler) sayısı, yetişmiş diğer alimlere kıyas edildiğinde oldukça azdır. İmam-ı Azam Ebu Hanife gibi mezhep imamları, müctehitlerdendir. Şunu da belirtmek gerekir ki, her mesele ictihada açık değildir. (*Çevirmenin Notu*)

⁹⁹ Mavani, “God'sDeputy,” 80

dır. Bu nedenle, transhümanizme yönelik getirilecek İslami temelli bir eleştiriyi peşinen küçük düşürüp hükümsüzleştirmek, hiç de akıllıca değildir.

Ne yazık ki, Mavani ekstrem örnekler vererek, günümüzdeki Sünni hukuk ekolünü ve içtihat müessesini (kendince) alay konusu yaptığı gibi, Mutezile'nin uzmanlık gerektiren (bazı) metinlerini de yanlış bir yerde konumlandırıyor. Bu durum, biyoetik üzerine yapılan son dönem çalışmalarında yaygın bir hata gibi görünse de, vahiy metinlerinin otoriterliği ve tefsirleri açısından, Mutezile¹⁰⁰, Eşarilik ve Maturidilik ekolleri arasında kayda değer bir farklılık yoktur. Bu ekollerden hiçbiri, kendilerini ilahi emirlerin yüklediği sorumluluktan koparmamıştır veya koparmaz. Bu dini ekollerin yapmaya çalıştığı şey; ilahi emir bakımından insan aklının rolünü ve vahiy inmeden önceki zamanlarda, ya da vahyin ulaşmadığı kimseler açısından, “*hüsün* (iyi) ve *kubuh* (kötü)” un akılla bilinip bilinemeyeceğini tartışmaktır. Onlar insan muhakemesinin “ilahi emrin”¹⁰¹ üzerinde olduğunu iddia etmek ya da insan aklı (vahiyden) farklı sonuçlara varırsa onu tercih etmek için yola çıkmadılar. Fıkhi hükümler (İslam Hukuku) açısından dini yaklaşım farklılıklarının sonuçları, çok küçük olduğundan ötürü rahatlıkla göz ardı edilebilir.¹⁰²

Sonuç

Tüm büyük dinler içinde açıkça benzer transhümanist hareketlerin meydana getirilmesi için çalışılmasına rağmen; Batı toplumunda ve akademik kesiminde, transhümanizmin felsefi bir hareket olarak tartışılması ile kıyaslandığında, İslami çevrelerde bu konu üzerine ihmal edilecek kadar az kafa yorulmuştur. Bunun nedeni, yukarıda açıklandığı üzere, İslam'ın ve transhümanizmin ilkelerinin en başından birbirine bariz şekilde ters olması olabilir. (Bununla beraber, şayet transhümanizmi evrimcilik, genetik iyileştirme, vücut modifikasyonu gibi farklı felsefi temellerin ve teknolojik imkânların kümelenmesi olarak anlarsak; bu sorular *transhümanizm* şemsiyesi altında değilse de, şimdiye kadar (İslam âleminde) enine boyuna tartışılmıştır.) Bu durum, Müslümanların (transhümanizmi) dert etmemesi gerektiği anlamına mı geliyor? Hayır. Küreselleşmiş bir dünyada, bu hareketin etkileri ve yankıları, dünyanın her

¹⁰⁰ Mutezile, asli değil, tali meselelerde Ehli Sünnet'e muhalefet etmiştir. Yine de Mutezile'yi, Eşarilik ve Maturidilik ile bir tutmak mümkün değildir. Günümüzde Ehli Sünnetin itikattaki mezhebi ikidir: Maturidilik ve Eşarilik (*Çevirmenin Notu*)

¹⁰¹ Bakınız: Maryam Al-Attar, “FoodEthics: A Critique on someIslamicPerspectives on Genetically Modified Food,” *ZygonJournal of ReligionandScience* 52, no. 1 (2017): 53-75.

¹⁰² AnkeBouzenita, “Bioethics,” InThe Oxford Encyclopedia of Philosophy, Science, andTechnology in Islam. Oxford IslamicStudies Online, 2015, <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t445/e30>

yerinde, gayrimüslim toplumlarda olduğu kadar, İslam dünyasında da hissedilecektir. Mobayed'in dediği gibi; "Hepimiz, öyle ya da böyle, bundan etkileneceğiz."¹⁰³

Yukarıda açıklandığı ve tartışıldığı üzere, çağımızda farklı iyileştirme biçimlerinin bir yerde toplandığını görebiliriz; yapay zekânın (AI) daha da geliştirilmesi ve yaygınlaşması gibi. Bu açıdan bakıldığında, transhümanist reçetedeki her bir bileşen, günümüzde veya yakın gelecekte hazır olacak gibi görünüyor. Bu durum transhümanistlerin hayal ettiği gibi teknolojik tekilliğin (singularity) gerçekleşeceği anlamına gelmez. Hissedilebilir olan ve asıl endişe uyandıran şey; bu transhümanist içeriklere ve toplumda oluşturacakları etik problem ve akıbetlere karşı, giderek artan kamuoyu kabülü, belki de bir kayıtsızlık ve duyarsızlaştırma halidir. Neredeyse her şeyin fabrika ayarının *metalaştırma* olarak ayarlandığı, bu materyalist, global sistemde ortaya çıkmış olan ve giderek artan bu kabulleniş; insan vücudundaki modifikasyonlar (dövmeler, piercing, kozmetik cerrahi, cinsiyet değişikliği ameliyatı, ardışık tedavi, çipleme gibi); madde bağımlılığı (alkolden afyonlara, "zihin geliştirici" ve kontrol edici ilaçlara kadar) ve bu maddelerin giderek teşvik edilip yasallaştırılması; birçok risk ve tehlikenin bilinmesine rağmen kişisel verilerin rızai bir şekilde veri krakenlerine¹⁰⁴ aktarılmasındaki umursamazlık; elektronik para birimine duyulan itimadın artması... Bütün bu gelişmeler, yalnızca cinsiyetler arasındaki, ya da insanla makine arasındaki sınırı değil; insan zekâsı ve yapay zeka arasındaki, doğal ile artırılmış gerçeklik arasındaki sınırları da bulanıklaştıracak, hatta ortadan kaldıracak. Ayrıca insanoğlunu giderek daha da az karakterli ve sorumluluk sahibi yaparken, bir yandan onu giderek daha da fazla kontrol edilebilir hale getirecek.

Tamamen yeni bir fikir olmaktan ziyade, teknolojik olarak desteklenen bu distopik kisve, eski fikirler yığımindan ibaret olup *Ersatzreligion*, yani Yaradansız ikame bir din olarak tanımlanabilir. Transhümanizm, öbür dünya sorusuna (Öldüğümde ne olacak?) cevap vermemeye ve daha ziyade ölümün kendisine(!) ve bu tarz sorular sormaya bir son vermeye çalıştığı için, *din dışı* veya *yalancı-sahte dini*¹⁰⁵ bir dünya görüşüdür. Yaşamın başlangıcı ve sonuyla ilgili sorular farklı bir kurguya kaymıştır. Bu kurguda, sonsuz hayatı "yaratacak" olan, teknolojinin yardımıyla, insandır.

Hiç şüphe yok ki, genetiği değiştirilmiş veya modifiye edilmiş bir insan, daha önce bahsedilen ruh, nefis ve akıl gibi özellikleri kendisinde barındırdığı sürece, hala insandır. Hakları ve ödevleri vardır. Ancak bu, hiçbir "iradi evrim" teşebbüsünün meşru olduğu anlamına gelmez. İnsan-

¹⁰³ Mobayed, *Immortality on Earth*, 8.

¹⁰⁴ Bir tür kripto para borsası. (*Çevirmenin notu*)

¹⁰⁵ Para-religious veya Pseudo-religious

noğlunun genetik veya başka modifikasyonlarının, (eninde sonunda) doğal sınırlarla karşılaşacağına şüphe yoktur. Transhümanist çevrelerdeki yaygın olan Wissenschaftsgläubigkeit¹⁰⁶ fikrinin aksine, insan biçim ve yetenekleri bakımından pek fazla değişmeyecektir. Fakat insanoğlu, böyle bir şeyi başarabileceği konusunda manipüle edilebilir ki bu da bu hareketi tehlikeli kılar.

Transhümanist materyalist dünya görüşünün yinelenen unsurlarından bazıları, Batı düşüncesinin yinelenen temalarıdır. Transhümanizmin en çok sanayileşmiş Batı ülkelerinde çekicilik kazanmasının sebebi bu olabilir. Transhümanist hareketi, dünya dinlerini kapsayacak bir şekilde gerçekleştirme çabaları var. Fakat açıkça görülüyor ki, böyle bir ajanda, insanların hayat mücadelesi vermek zorunda olmadığı, genel anlamda bir refahın bulunduğu, teknolojik imkânların var olduğu ancak maneviyattan yoksun ve son derece materyalist olan bir çevrede tutturulabilir.

Bir ideoloji olarak transhümanizm, insan varlığını salt hacklenebilir, değiştirilebilir, geliştirilebilir algoritmalara indirger. Transhümanizm tamamen yeni bir fikir değildir. Birtakım eski safsata ve eski fikirlerin bir araya getirilmesinden ibarettir. Başlangıçta sorduğumuz sorunun cevabı olarak (şu söylenebilir): Transhümanizm hakikaten tehlikeli bir fikirdir. Onun tehlikesi, (transhümanist) elitlerin çıkarları için yeni, daha özgürleştirilmiş, daha tatmin edici alternatif insan yaşam formları sunmasından ibaret değildir. Hayır. Bu hareketin asıl tehlikesi, akıldışı varsayım ve sahte vaatlerle, insanları kendi istekleriyle, kendi hayatları üzerinde giderek daha da fazla kontrolün kurulmasına ve bedenleriyle zihinlerinin su-istimal edilmesine ikna ediyor olmasındadır. İnsanoğlu, transhümanistlerin iddia ettiği gibi ölümün kölesi olmamak adına, kendisini bu “dünyevi sonsuz yaşam” kapanına düşerek köleleşmiş vaziyette bulabilir.

KAYNAKÇA

Al-Attar, Maryam. “Food Ethics: A Critique on some Islamic Perspectives on Genetically Modified Food.” *Zygon. Journal of Religion and Science*. 52, no. 1 (2017): 53-75.

Al-Bukhārī, Muḥammad b. Ismācīl. Şaḥīḥ al-Bukhārī. N.d, accessed August 30, 2018. <http://shamela.ws/browse.php/book-1681>

Al-Nawawi, Abū Zakariyā’ Yaḥyā b. Sharaf. Hadith Nawawi. N.d., accessed October 16, 2018. <https://sunnah.com/nawawi40#4>.

¹⁰⁶ Bir tür dünyevi modern din. Dini inancın tüm özellikleri onun için geçerlidir: bilinmeyene, görünmeyene, soyut olana güven. Modernitenin yaratıcı gücüne, kendi teknolojisine olan güven. Tanrı'nın ve Kilisenin yerini, üretici güçler ve bunları geliştirip yönetenler olarak, bilim ve ekonomi almıştır. (*Çevirmenin Notu*)

- Al-Qurtubī, Abū cAbd Allāh Muḥammad b. Aḥmad. *Al-Jāmicli-aḥkām al-Qur’ān*. N.d. accessed October, 16, 2018. <http://quran.ksu.edu.sa/tafseer/>
- Al-Shāṭibī, Ibrāhīm b. Muḥammad Al-Muwāfaqāt. Al-Qāhira: Dār Ibn cAffān, 1997.
- Al-Tirmidhī, Muḥammad b. Īsā. *Sunan al-Tirmidhī*. n.d. accessed October, 16, 2018. <http://shamela.ws/browse.php/book-7895.226darulfunun-ilahiyat-29/2>
- Athar, Shahid. “Enhancement Technologies and the Person: an Islamic View.” *Journal of Law, Medicine & Ethics* 36, no. 1 (Spring, 2008): 59-65.
- Atighetchi, Dariusch. *Islamic Bioethics: Problems and Perspectives*. International Library of Ethics, Law, and the New Medicine 31. Dordrecht: Springer, 2007.
- Benedikter, Roland and Katja Siepmann. “‘Transhumanism’: A New Global Political Trend?” *Challenge* 59, no. 1 (2016): 47-59.
- Bilgili, Alper. “An Ottoman Response to Darwinism: İsmail Fennî on Islam and Evolution.” *British Journal for the History of Science*. 48, no 4 (2015): 565-82. doi: 10.1017/S0007087415000618.
- Bostrom, Nils. “A History of Transhumanist Thought.” *Journal of Evolution and Technology* 14,no.1 (2005): 1-25.
- Bostrom, Nils. *The Transhumanist FAQ*. World Transhumanist Association. 2003, accessed August 25, 2018, <http://transhumansim.org/index.php/WTA/faq/>.
- Bouzenita, Anke. “Bioethics.” In *The Oxford Encyclopedia of Philosophy, Science, and Technology in Islam*. Oxford Islamic Studies Online, 2015, <http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t445/e30>
- Bouzenita, Anke. “Changing Creation or Harnessing Nature: The Reception of Biotechnology in the Islamic World.” *Islamic Studies* 48, no. 4 (Winter 2009): 499-523.
- Chamsi-Pasha, Hassan and Mohammad Ali Al-Bar. *Contemporary Bioethics: Islamic Perspective*. Dordrecht: Springer, 2015.
- Dajani, Rana. “Islam and Evolution: Is there a Controversy?” Lecture given at The Faraday Institute for Science and Religion, February 2015, accessed September 10, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=etP_YJ5jWsY

- De Grey, Aubrey. "Radical Life Extension: Technological Aspects." In: Religion and the Implications of Radical Life Extension, edited by Calvin Mercer and Derek F. Maher, 13-24. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Djati, M. Sasmito. "Beyond Biotechnology: Human Enhancement Technology and Pursuit for Happiness." (An Islamic perspective of bioethics case study) *Jurnal Pembangunan dan Alam*
- Lestari 1, no. 1 (2010): 1-13. University of Brawijaya. Accessed October 10, 2018. <https://doaj.org/article/e076e37654c64448b2dfe311df79fe9e>
- FM-2030 (Fereidoun M. Esfandiary). *Are you a transhuman? Monitoring and Stimulating Personal Growth in a Rapidly Changing World*. New York: Warner Books, 1989.
- Franco, Alexandra M. "Symposium Article: Transhuman Babies and Human Pariahs: Genetic Engineering, Transhumanism, Society and the Law." *Children's Legal Rights Journal* 37, no.2 (2017):185- 218.
- Fukuyama, Francis. "Transhumanism." *Foreign Policy*, October 23, 2009. <http://foreignpolicy.com/2009/10/23/transhumanism/>.
- Fukuyama, Francis. *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnological Revolution*. New York: Picador, 2003.
- Guessoum, Nidhal. "Islam and Science: The Next Phase of Debates." *Zygon* 50, no. 4 (2015): 854-876.
- Guessoum, Nidhal. "Islamic Theological Views on Darwinian Evolution." *Oxford Research Encyclopedia of Religion*. Doi10.1093/acrefore/9780199340378.013.36
- Guessoum, Nidhal. *Islam's Quantum Question Reconciling Muslim Tradition and Modern Science*. London and New York: I.B. Tauris, 2011.
- Bouzenita / "The Most Dangerous Idea?" *Islamic Deliberations on Transhumanism* 227
- Habermas, Jürgen. *The Future of Human Nature*. Cambridge: Polity Press, 2003.
- Hefner, Philip. "The Animal that Aspires to be an Angel: The Challenge of Transhumanism." *Dialog: A Journal of Theology* 48, no. 2 (September 2009): 158-167.
- Hughes, James. *Citizen Cyborg. Why Democratic Societies must Respond to the Redesigning of the Human of the Future*. Cambridge, MA: Westview Press, 2004.

- Huxley, Julian. "Transhumanism." *Ethics in Progress* 6, no. 1 (2015): 12-16. doi: 10.14746/eip.2015.1.2. Reprinted from Huxley, Julian. *New Bottles for New Wine*. London: Chatto and Windus, 1957, p. 13-17.
- Huxley, Julian. *Religion without Revelation*. New York and London: Harper and Brothers, 1929.
- Ibn Kathīr, Imād al-Dīn Abū l-Fidā'. *Tafsīr Ibn Kathīr*. N.d., accessed October 10, 2018, <http://quran.ksu.edu.sa/tafseer/>
- Jensen, Steven J. "The Roots of Transhumanism." *Nova et Vetera, English Edition*, 12, no. 2 (2014):515-541.
- Keck Futures Initiative. *The Informed Brain in a Digital World: Interdisciplinary Research Team Summaries. IDR Team Summary 7: What are the limits of the Brain-Computer Interface (BCI) and how can we create reliable systems based on this creation*. Washington D.C.: The National Academies Press, 2013. www.nps.edu.
- Kurzweil, Ray. "Reinventing Humanity: The Future of Human-Machine Intelligence." *The Futurist*(March-April 2006): 39-40; 42-46.
- Lee, Joseph. "Cochlear Implantation, Enhancements, Transhumanism and Posthumanism: Some Human Questions." *Science Engineering Ethics*, 22 (2016): 67-92.
- Marḥaba, Ismāīl Ghāzī. "Taḥsīn al-Nasl. Dirāsah fiqhiyah ṭibbiyah." *Ḥawliyat kulliyat Dār al ulūm. Al-Qāhirah* (2012): 249-296.
- Mavani, Hamid. "Islam-God's Deputy: Islam and Transhumanism." In: Mercer, Calvin and Derek F. Maher (eds). *Transhumanism and the Body: The World Religions Speak*. New York: Palgrave Macmillan, 2014, 67-83.
- Mercer, Calvin and Derek F. Maher (eds). *Religion and the Implications of Radical Life Extension*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Mercer, Calvin and Derek F. Maher (eds). *Transhumanism and the Body. The World Religions Speak*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Mobayed, Tamem. *Immortality on Earth: Transhumanism through Islamic lenses*. Yaqeen Institute for Islamic Research, 2017.

- Mohd Noor, Siti Nurani. "Enhancement." Oxford Encyclopedia on Islamic Bioethics, 2018.
- More, Max. Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy. 1990. Accessed October 15, 2018. <http://www.maxmore.com/transhum.htm>.
- Murad, Abdul Hakeem (Timothy Winter). "Transhumanism and Islam", 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=xOWrrRpQVco> Accessed 5/11/2018
- Musa, Aisha Y. "A Thousand Years, Less Fifty: Toward a Quranic View of Extreme Longevity," In: Religion and the Implications of Radical Life Extension, edited by Calvin Mercer and Derek F. Maher, 123-133.
- Muslim, Abū l-Hussayn b. al-Ḥajjāj. Ṣaḥīḥ Muslim. n.d., accessed October 15, 2018, <http://shamela.ws/browse.php/book-1727>.